

V A A S A N Y L I O P I S T O

Nimellään paikka löydetään Pohjanmaallakin

Nimistöt ja nimistöntutkimus

Sanomalehtiyliopisto
2003

LEVÓN-INSTITUUTTI
AVOIN YLIOPISTO

Kansi:

Rauno Kaikkonen

Taitto:

Merja Kokko

Julkaisija:

Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Avoin yliopisto
PL 700 (Wolffintie 34)
65101 Vaasa

Puhelin: (06) 324 8111

Faksi: (06) 324 8179

www.uwasa.fi/levon/

Ykkös-Offset Oy, Vaasa 2004

ISBN: 952-476-038-X

ISSN: 1458-0055

ESIPUHE

Paikannimet ovat kiehtova osa kulttuuria. Vaikka nimen tehtävä on osoittaa konkreettisesti jokin tietty paikka, liittyy nimiin paljon muutakin. Ne eivät ole pelkkiä rakennusten, katujen tai muiden kohteiden osoitelappuja. Nimet mahdollistavat sen, että pystymme suunnistamaan paikasta toiseen, mutta niiden avulla on mahdollista siirtyä myös toisiin aikakausiin, tavallisesti historiaan ja menneisyyteen, mutta joskus myös tulevaisuuteen tai jopa kuvitteellisiin paikkoihin. Uusille rakennuksille ja asuinalueille voidaan tietoisesti luoda myönteistä profiilia valitsemalla niille haluttuun mielikuvaan yhdistyvät nimet tai nimistöt. Nimiin liittyy myös tunteita, mielikuvia ja muistoja. Lapsuuden maisema nimineen voi olla muistojen kultamaata, mutta myös kirjallisuus saattaa luoda vahvoja mielikuvia sellaisista paikoista ja paikkakunnista, joilla lukija ei ole koskaan käynyt tai joissa ei ole mahdollistakaan käydä. Paikannimet kantavat mukanaan myös historiaa. Niihin sisältyy paikkakunnan kollektiivinen muisti ja kulttuuriperintö.

Nimistöntutkimuksella on oma vakiintunut paikkansa kielitieteellisen tutkimuksen piirissä. Sanomalehtiyliopistoon liittyykin tällä kertaa yhteistyössä Vaasan kaupungin kanssa pidetty nimistöntutkimuksen kurssi. Sen yhteydessä kurssilaiset ovat tutkineet Vaasan ja lähiympäristön eri alueiden nimistöä – sekä vanhaa että uutta.

Sanomalehtiyliopiston nimistöntutkimusta käsittelevän artikkelikokoelman aloittaa Oulun yliopiston suomen kielen lehtori, FM Marketta Harju-Autti, joka käsittelee nimen ja identiteetin välisiä yhteyksiä. Paikannimien historialliset ulottuvuudet ovat aiheena FM Sirkka-Liisa Mäen artikkelissa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimistöntutkijana toimiva FT Terhi Ainiala tarkastelee paikannimien nimeämisperusteita ja Tekniikan Sanastokeskuksen terminologi, FM Johanna Suomalaisen pohdinnan kohteena on Vaasan Palosaaren kaupungin osan nimistö. Nimistöntutkimuskurssin osanottajien seminaariraporteissa tarkastellaan Vaasan ja lähiseudun nimistöä. Artikkelikokoelman päättää FL Ritva Toropaisen artikkeli Kaavanimistä ja nimien semiotiikasta.

Vaasan yliopiston avoin yliopisto kiittää kaikkia Sanomalehtiyliopistossa mukana olleita sekä erityisesti nykysuomen ja kääntämisen laitoksen johtajaa, professori Antero Niemikorpea, artikkeleiden kirjoittajia, Vaasan kaupunkia ja sanomalehti Pohjalaista nimistöntutkimuksen tuomisesta suuren yleisön ulottuville.

Vaasassa 30. päivänä syyskuuta 2003

Outi Järvi
Koulutuspäällikkö

Sisältö

Esipuhe

Sanomalehtiyliopisto tarjoaa laajan
katsauksen nimiympäristöömme 7

Nimet osana identiteettiä
Mistä sie olet pois? 13

Paikannimissä on avain menneisyyteen 21

Paikannimiä on moneksi 29

Tervahovista Kuhnan kulmaan –
Palosaaren nimet kertovat alueen historiasta 37

Opiskelijat perehtyvät Vaasan historiaan
nimistöntutkimuksen ohessa 42

Vöyrinkaupungin katujen, paikkojen ja rakennusten
nimiä ja historiaa 43

Mustikkamaa-ryhmä löysi metsän keskeltä hakamaan 45

Hakamaasta Mustikkamaaksi 46

Vaskiluoto 49

Nimiin liittyvät tarinat kiehtovat 51

Vaasan saariston nimet 52

Bölen alueen nimistöä 55

Kaavanimistä ja nimien semiotiikasta 57

Sanomalehtiyliopisto tarjoaa laajan katsauksen nimiympäristöömme

Nimistö on osa kieltä ja arkipäivää

Vaasan yliopiston nykysuomen ja kääntämisen laitoksen, avoimen yliopiston, Pohjalaisen ja Vaasan kaupungin yhteistyönä organisoima nimistöntutkimuskurssi on edennyt loppuvaiheeseen. Luentojaksoista toiseksi viimeinen pidettiin viime viikonloppuna, ja kurssilaiset ovat syventyneet aherrukseen erilaisten nimistöihin liittyvien ryhmätöiden parissa.

Nyt alkunsa saa projektiin liittyvä Sanomalehtiyliopisto, jonka otsikkona tällä kertaa on ”Nimellään paikka löydetään Pohjanmaallakin”. Johdantoa seuraavat neljä asiantuntija-artikkelia, joiden kirjoittajat käsittelevät nimistön merkitystä, tutkimusta ja käyttöä oman erityistuntemuksensa pohjalta.

Yhteistyö sekä tutuilla että tuoreilla urilla

Sanomalehtiyliopisto on erityisen mieluinen avoimen yliopiston koulutuspäällikölle Sonja Hakalalle, sillä opintojakson suoritustapa toimii erinomaisesti avoimen yliopiston periaatteiden mukaisesti: kaikki voivat ottaa osaa, riippumatta iästä ja koulutustaustasta.

– Korostan edelleen sitä, että avoin yliopisto on tarkoitettu kaikille, ei vain niille jotka haluavat maisteriksi. Sanomalehtiyliopiston opintojakson voi nytkin suorittaa siksi, että on innostunut aiheesta ja haluaa sivistää itseään, Hakala muistuttaa.

Toisaalta avoimen yliopiston kautta aukenee väylä tutkintoonkin. Myös Vaasan yliopiston varsinaiset opiskelijat voivat täydentää opintojaan avoimen yliopiston kursseilla. Esimerkiksi Sanomalehtiyliopiston kurssit vuosien varrelta on kerätty avoimen yliopiston internetsivuille sekä painettuihin julkaisuihin, ja ne ovat edelleen tentittävissä.

– Sanomalehtiyliopisto on hyvä esimerkki meidän yhteistyöstämme yliopiston ulkopuolelle, koulutuspäällikkö sanoo.

Muita varsinaisesti nimistöjä käsitteleviä opintojaksoja ei Vaasan yliopistolla järjestetä, joten kokonaisuus on tervetullut lisä opintotarjottimeen niin varsinaisille opiskelijoille kuin muillekin kiinnostuneille, joille seuraaminen ja suorittaminen ovat mahdollisia Sanomalehtiyliopiston ansiosta.

Nykysuomen ja kääntämisen laitoksen johtaja ja professori Antero Niemikorpi toimii nimistöntutkimuskurssin organisaattorina sekä Sanomalehtiyliopiston taustatekijänä. Professori vaikuttaa tyytyväiseltä projektin hyödyllisyyteen ja monipuolisuuteen.

– Yliopisto on nimistöntutkimuskurssin järjestelyissä mukana, ja Vaasan kaupunki on ollut koko rupeamassa vahvasti aloitteentekijänä. Nimistöntutkimuskurssilaisten harjoitustyönä keräämät aineistot on tarkoitettu taltioida kaupungin kirjaston portaaliin, selvittää Niemikorpi.

Nimet taipuvat moneen tehtävään

Professori Niemikorven mukaan nimistö on osa kieltä, jonka tutkimuksen yhteydessä on myös samalla kerätty nimistöä. Nimistön keruu ja tutkimus ovat kehittyneet omiksi haaroikseen, erilleen muusta kielen tutkimuksesta. Nimistöihin liittyy useita erilaisia termejä, jotka kuvaavat nimien ryhmittelyä. Puhutaan esimerkiksi luonto-, kulttuuri- ja asutusnimistä. Olemassa on rinnakkais- ja sovinnaismimiä. Professori sanoo termipaljouden kertovan osaltaan siitä, että nimistöntutkimuksella on vakiintunut paikka kielentutkimuksen kentässä.

Tavalliset sanat ovat tarkoitteita kuvaavia ilmauksia, erisnimi sitä vastoin on pelkästään nimittävä ilmaus. Erisnimiä, jotka tarkoittavat tiettyä paikkaa, voidaan sanoa paikannimiksi. Paikannimet kuten muutkin erisnimet kuuluvat kielen sanaston erityiseen osaan, nimistöön.

Nimistöjä tarvitaan ja käytetään jatkuvasti. Nimet elävät yhteiskunnasta ja käyttäjistä riippuvaa elämäänsä: ajan mittaan nimiä unohdetaan tai poistetaan käytöstä, keksitään uusia ja taivutellaan epäviralliseen muotoon omaan sanastoon sopivaksi. Nimistöjä tallennetaan ja huolletaan sekä tutkitaan mitä vaihtelevimmista näkökulmista.

Nimistöä käytetään arkikielessä, mutta myös kielellisenä aineksena muussa kielenkäytössä. Nimillä viestitään samalla tavalla kuin muullakin kielellä.

– Paitsi kansan suussa, nimistöä on kaikessa mahdollisessa kirjallisessa materiaalissa. Esimerkiksi kaunokirjailijoille nimistöt voivat olla hyvin tärkeitä. Jotkut kirjailijoiden keksimät nimet, kuten Teuvo Pakkalan Kakaravaara tai Joel Lehtosen Putkinotko ovat muodostuneet omiksi käsitteikseen, Niemikorpi maa-lailee.

Nimistön muutos on osa kielen muutosta

Uusia nimiä kehitellään koko ajan, esimerkiksi uudet asuinalueet ja kulkuväylät tarvitsevat muista erottavat nimityksensä. Lisäksi tuotteille, yrityksille ja yhteisöille pitää muokata nimiä. Nämä ovat yhä enenevässä määrin muodoltaan kansainvälisiä.

Professori Niemikorpi toteaa nykyisin nimien syntyvän kirjoituspöydän ääressä, virkatyönä. Hänen mukaansa nimien kokonaismäärää on vaikea määrittellä, sillä nimistö muuttuu koko ajan. Vanhoja nimiä häviää kun esimerkiksi maanviljelyskulttuuriin liittyvät nimet jäävät pois käytöstä.

– Kun pellot metsittyvät ei niihin liittyviä nimityksiäkään tarvita, ympäristön muuttuminen aiheuttaa nimien muuttumista. Tietysti nimien merkitys ja alkuperä saattavat hämärtyä, mutta nimen ei silti tarvitse vaihtua. Vaikka nimiä katoaa, käytössä tulee aina olemaan tarvittava määrä nimistöä, professori sanoo.

Paikannimiin sisältyy taustaa, jota on mielenkiintoista ja hyödyllistä tuntea, sillä nimien tuntemus tarkoittaa paikallisen kulttuurin tuntemusta. Niemikorven mielestä tämän takia nimeäminen ei saa olla kritiikitöntä nimilaputtamista, sillä mukana on aina ripaus kieli- ja kulttuuripolitiikkaa.

Nimeäminen on siis myös vallankäyttöä, jota tulee tehdä harkiten, koska seuraukset ovat kauaskantoisia.

Taustalla arvoitus tai selkeä tarkoite

– Nimistöntutkimuksessa törmätään vanhoihin ja arvoituksellisiin nimiin, eikä kaikkien nimien alkuperää voida tunnistaa. Toisaalta useat paikannimet ovat hyvin läpinäkyviä, eli ne kertovat tarkasti vaikkapa paikan laadusta, tästä esimerkkinä nimi Iso Syöte, professori Niemikorpi erittelee.

Onnistunut ja toimiva paikannimi kertoo kuulijalle tai lukijalle jotain olennaista paikasta.

– Merenkurkku on mielestäni esimerkki hyvästä nimestä, professori Niemikorpi pohtii. Siitä käy ilmi että tästä kohtaa meri on kapeampi kuin muualta, ja että vesistö jatkuu leveämpään kohtaan.

Hyvin muodostettu nimi on luonnehtiva, läpinäkyvä, naseva ja toiminnan luonnetta tai sijaintia kuvaava. Luonnollisesti nimen tulee olla kieliopillisesti toimiva, ja kaksikielisyyskin tulee ottaa huomioon. Niemikorven mielestä ryhmänimet ovat usein keinotekoisia ratkaisuja, jos niillä ei ole selkeää pohjaa esimerkiksi alueen historiassa.

9

Huolto ja suunnittelu kulkevat rinnatusten

Nimistöntutkimuskurssille osallistuneet opiskelijat auttavat Vaasan kaupunkia löytämään tuoretta nimiaineistoa uusien asuinalueiden, kuten Mustikkamaan, nimeämiseen. Tämän projektin avulla Vaasan kaupunki osaltaan hoitaa vanhaa nimistöä, mikä tarkoittaa nimien tallentamista ja niiden alkuperän etsimistä.

– Esimerkiksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksella on kansallinen vastuu nimistön huollosta. Paikallisesti kaupungit ja kunnat hoitavat näitä tehtäviä, joskin huomioon on otettava sekä jo olemassa olevan aineksen huolto että uuden suunnittelu, professori Niemikorpi sanoo.

Hänen mielestään on tärkeää, ettei kaupungin vanha nimistö unohdu, eli se kirjataan muistiin. Siten vanhoja nimistöjä voidaan käyttää muitakin tarpeita, kuten historian kirjoitusta varten. Vanha, pois käytöstä jäänyt nimi voidaan myöhemmin tarvittaessa ottaa uudelleen käyttöön. Eräänlaista kierrätystä voi nimistön suhteen harrastaa.

Niemikorven mukaan Vaasassa on nyt lähdetty hyvin liikkeelle nimistönhuollossa ja suunnitteluhankkeissa. Laajamittainen ja systemaattinen kerätyn nimiaineiston yhteensaattaminen on tällä hetkellä ajankohtaista, jotta luotaisiin pohjaa onnistuneelle uudelle nimistölle, jota alueella tullaan tarvitsemaan.

Marketta Harju-Autti katselee kieleen nimien ikkunoista

Suomen kielen lehtori Marketta Harju-Autti on yksi nimistöntutkimuskurs- sin luennoitsijoista ja tämänkeväisen Sanomalehtiyliopiston asiantuntija-artik- kelin kirjoittajista. Harju-Autti opettaa suomen kieltä Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksessa.

Harju-Autti valmistui maisteriksi kahdeksankymmentä luvun alussa Ou- lun yliopistosta pääaineenaan suomen kieli. Lehtorin virassa hän on toiminut viitisen vuotta.

– Toimenkuvaani kuuluu pääasiallisesti opetusta, suomen kielen perus- ja aineopintoja lähinnä ja jonkin verran syventäviä. Tutkimustyö on jäänyt valitet- tavan vähäiseksi, mutta sen aiheet liittyvät peräpohjalaisiin murteisiin, kertoo lehtori työstään.

– Nimet ovat osa kieltä, ja niistä avautuu ikkunoita hyvinkin kauas, joskus ikkunat paikannimissä ovat niin hämäriä, että kuva ei ole selvä. Suomen kielen opinnoissa nämä asiat tulivat aikoinaan esille, Harju-Autti erittelee kiinnostus- taan nimiin.

Monet ovat kiinnostuneet oman nimensä alkuperästä tai merkityksestä, niin myös Harju-Autti. Hän on selvittänyt sukunimensä alkuperän ja historian

– Nimen lopussa oleva Autti on lähtöisin paikannimestä, ja on otettu 1800- luvulla talon ja suvun nimeksi. Sana ”autti” on peräisin saamen kielestä, ja sen merkitys on ”laakso, rotko”; siis alkuaan maastoappellatiivi, lehtori selittää tar- kasti.

II

Polkupyörän selässä nimestysmatkalla

Lehtori Marketta Harju-Auttin päivittäinen työ ei liity nimistöihin, mutta keväisin hän pitää sanaston ja nimistön kurssia, jolla käsitellään muun muassa paikan- ja henkilönnimiä. Aiemmin hän on myös ohjannut opiskelijoiden harjoi- tustyönä tekemiä nimestyksiä, jotka Harju-Auttin mukaan nykyään ovat hyvin harvinaisia.

Lehtori itse teki nimestysmatkoja opiskeluaikanaan, ja senkin jälkeen, yh- teensä kahdeksana kesänä. Hän kiersi Pohjois-Suomen eri kunnissa, pohjoisin paikka oli Kittilän Hanhimaa ja eteläisin Tervolan Reutuaapa.

– Kiersin polkupyörällä kartan ja muistinpanovälineiden kanssa talosta ta- loon ja puhutin paikallisia ihmisiä. Haastattelujen tulokset kirjoitin nimilipuille, joita vuosien varrella kertyi yli kolmetoista tuhatta.

Hänen mukaansa Suomen alue on pääpiirteittäin kertaalleen nimestetty, joskin on seutuja, jossa tarvittaisiin täydennyskeruuta. Lisäksi monien taajamien vanhaa nimistöä on jäänyt tallentamatta.

– Nimestysmatkoja en ole enää vuoden 1986 jälkeen tehnyt.

Nimeämisen vastuullisuus

Uutta nimestä tarvitaan jatkuvasti, niin henkilönnimiä kuin paikannimiäkin. Nimen antamista pidetään vastuullisena tekona, sillä niillä on tärkeä rooli kielenkäytössä joka päivä. Marketta Harju-Auttin mielestä nimien suunnitteluun on paneuduttava yhtä vakavasti kuin esimerkiksi vesijohdon tai viemäröinnin suunnitteluun. Teidenkään nimien antaminen ei ole sivuseikka

– Nimien on oltava sellaisia, että ne kestävät pitkään. Vanha paikannimistö on muodostunut vuosikymmenten, jopa vuosisatojen, kuluessa kun taas kaavanimistö on muodostettava kerralla, mutta senkin pitää kestää pitkään toimivana.

Kielen maailma viehättää

Työ vie suurimman osan lehtori Harju-Auttin ajasta, eikä harrastuksille ole juuri aikaa. Hänelle työyhteisön hyvät ihmissuhteet ovat tärkeä voiman antaja, samoin läheiset ihmiset työn ulkopuolella.

– Tavallaan nimiin liittyvä harrastus minulla on, olen ollut mukana kymmenisen vuotta sukuseuramme toiminnassa. Tiedän kyllä että pitäisi liikkua ja ulkoilla nykyistä enemmän.

Marketta Harju-Auttin sanojen mukaan kielen parissa työskentely on mielenkiintoista ja haastavaa, sillä kielen maailma on niin ääretön, että siitä saa kerrallaan esiin vain paloja sieltä täältä.

Nimet osana identiteettiä

Mistä sie olet pois?

Marketta Harju-Autti

Peräpohjolassa ja Lapissa liikkuva saattaa saada vastattavakseen tuon otsikon kysymyksen. Ensimmäistä kertaa kuultuna se voi hämmentää, eikä kohde aina oikein tiedä, mitä sanoa. — Kysymyksellä tarkoitetaan samaa kuin ”mistä sinä olet kotoisin” eli ”mikä on kotipaikkasi”. Peräpohjalaisissa murteissa se on muodoltaan käänöslainaa saamen kielestä, jossa samaa asiaa kysytään *gos don leat eret* — sananmukaisesti suomennettuna *mistä sinä olet pois*. Tällä tavalla kysyjä haluaa paikantaa uuden tuttavuuden, antaa hänelle taustan, sijoittaa hänet johonkin. Vastauksena voi olla jokin paikkakunnan nimi eri puolilta Suomea, miksei maamme rajojen ulkopuoleltakin.

Erilaisia paikannimiä ja nimeämisperusteita

Suomen paikannimistössä on suuri määrä erilaisia nimiä. Kotimaisten kielen tutkimuskeskuksen nimiarkiston yleiskokoelma käsittää noin 2,6 miljoonaa nimilippua suomenkielistä paikanimistöä sekä 10 500 lippua saamenkielistä paikannimistöä. Lisäksi ruotsinkielisestä paikannimistöstä on tallennettuna noin 380 000 nimitietoa Ruotsalaisen kirjallisuuden seuran kieliarkistoon. Noihin määriin kuuluvat sekä laajojen alueiden että aivan pienten paikkojen nimet. Siellä on maakuntien, kylien, talojen, luonnonpaikkojen, viljelysten, jopa yksittäisten kivien ja puidenkin nimiä. Tallennettuna on suuri osa siitä, mitä maamme nimi-maisema voi sisältää.

Paikannimet kertovat usein menneistä ajoista, ihmisen elämästä ja toiminnasta. Nimet muodostavat ajallisesti erilaisia kerrostumia, joista vanhimmat ovat ainakin satoja, ehkä tuhansia, vuosia vanhoja. Paljon on sellaisia nimiä, joiden alkuperää, siis nimen synnyn taustaa, ei ole pystytty eikä ehkä koskaan pystytäkään selvittämään. Esimerkiksi suuren *Saimaan* nimen alkuperä on toistaiseksi selitystä vailla. Kerrostumista uusimpia ovat haja-asustusalueiden ja kaupunkimaisten taajamien uudet teiden nimet.

Erilaisille paikoille on tarvittu ja tarvitaan nimiä, jotta niistä on voitu ja voidaan puhua. Tällä tavalla ihmiset ovat tavallaan ottaneet paikan haltuunsa. Niin ovat tehneet satoja vuosia sitten eränkävijät kuin nykyiset kesämökkityöntien omistajatkin. — Näin ovat tehneet myös ensimmäiset Kuussa kävijät.

Nimet kertovat usein paikan laadusta ja monesti myös siitä, kuka sitä hallitsee, kenellä paikkaan on tai on ollut valta tai käyttöoikeus. Nimistä on tullut kiinteä osa paikkaa, vaikka tieto nimen synnystä ei ole enää tavoitettavissa. Paikannimet ovat muodostaneet ihmisten mielessä kartan jo ennen kuin tarkkoja

piirrettyjä karttoja on ollut olemassa. Eränkävijät ovat voineet puhua alueistaan nimettyjen vesien ja huomattavien maastokohtien mukaan. Ne ovat olleet elinpiiriä, johon he ovat kuuluneet ja joka on kuulunut heille.

Kotipaikka ja sen nimi

Kotipaikka on osa meitä jokaista. Tarkoitin tässä niin lapsuus- ja nuoruusajan asuinpaikkaa kuin aikuisiän asuinpaikkaakin. Se on se osa lähiympäristöä, sosiologian termillä viitekehystä, jossa olemme kasvaneet ja jossa elämme. Kun itse sanon jollekin olevani kotoisin Rovaniemeltä, hän sen perusteella paikantaa minut juuri sen mukaan. Tuon nimen maininta ei saata häntä pohtimaan sitä, mitä nimen määriteosassa oleva *rova*-sana merkitsee. Hänen ajatuksiinsa tulee mielikuvia paikkakunnasta: napapiirin kaupunki, turistikeskus, poronsarviase-makaava, *Kemijoki*, *Ounasvaara* jne. Näin yksi nimi saattaa tuoda samaan kehykseen myös muita nimiä. Jokaiselle ulkopuolisille ja paikka ja sen nimi ovat viestejä myös meistä, ja toisaalta nimi on osa meitä itseämme. Kyllähän usein reagoimme jollakin tavalla, kun tapaamme oudon ihmisen ja kuulemme hänen olevan lähtöisin kotiseudultamme. Tunnumme, että meillä on jotain yhteistä, joskus melkein sukulaisuutta. Jo nimen mainitseminen on tavallaan etiketti, symboli ja side, joka liittyy yhteen.

14

Paikannimi toimii ikään kuin otsikkona, tunnistimena missä tahansa tilanteessa. Otan tästä muutaman esimerkin: Nimi *Etelä-Pohjanmaa* on muodostunut rajaamaan tiettyä osaa Pohjanlahden rannikkoalueesta, ihan objektiivisesti määriteltynä, onhan se *Keski-Pohjanmaan* eteläpuolella. Kuitenkaan tuon nimen kuullessamme emme ajattele pelkästään sijaintia, vaan monia muita asioita: tasaiset peltoaukeat, kaksifooninkiset talot, asukkaat itsetunnoltaan vahvoja, selvästi tunnistettavaa murretta puhuvia, ennen joukossa myös puukkojunkkareita jne. Monet noista edellä luettelemistani asioista ovat tyypillisiä maakuntaleimoja, jopa stereotyyppioita. Kuitenkin jo nimi avaa meille tietyn mielikuvan ei vain paikasta, vaan esimerkiksi sen asukkaista. Uusi tuttavuus odottaa nimen maininnan jälkeen myös ihmisiltä juuri tiettyjä asioita. Samalla tavalla voisimme ottaa esille muitakin maakuntia: *Savo* — lupsakka, *Häme* — hidas.

Myös maakuntaa suppeamman alueen nimillä on samantyyppisiä ominaisuuksia. En tunne Vaasaa enkä muita eteläpohjalaisia taajamia. Kuitenkin olen varma siitä, että alueella on kaupunginosia ja paikkoja, joilla on erilainen, toisistaan poikkeava yleisilme, julkisuuskuva eli imago. Muutamia pidetään varakaiden asuinalueena, ja äärimmäisenä vastakohtana on alue, jossa esimerkiksi sosiaalisia ongelmia, jopa rikollisuutta. Näissäkin tapauksissa nimi on osa kokonaisuutta. Se usein jo riittää kertomaan hyvin paljon. Asunnonvälittäjät osaisivat kertoa tästä esimerkkejä.

Paikannimien tärkeys asukkaille on viime vuosina tullut esille monien kuntaliitosten yhteydessä. Kun kaksi tai jopa kolme hallinnollisesti erillistä kuntaa yhdistetään, on päätettävä yhteisestä nimestä. Kunnan nimi, samoin kuin sen vaakunakin on osa kokonaisuutta, paikkakunnan ominta omaa. Niistä on vaikea luopua. Asiastahan keskusteltiin esimerkiksi *Vehkalahden* ja *Haminan* yhdistyses-

sä tämän vuoden alussa. Tuloksena oli kompromissi. — Kuinkahan monia keskusteluja ja väittelyjä syntyy, jos kuntien yhdistäminen jatkuu taloudellisten paineiden alla.

Vallanvaihdokset ja monet kieliryhmät

Nimet ovat osa vallankäyttöä. Niillä ja niiden kielellä kerrotaan siitä, kenelle paikka kuuluu, kenellä on siihen valta. Historiasta ja myös nykyisyydestä on löydettävissä monia esimerkkejä.

Vaasan kaupunki on perustamisensa yhteydessä vuonna 1606 saanut nimensä vallassa tuolloin olleen *Vaasa*-suvun mukaan. Kuitenkin autonomian aikana vuonna 1850 nimi muutettiin *Nikolainkaupungiksi*, mutta Suomen itsenäistyttyä alkuperäinen *Vaasa* palautettiin. Vastaavanlainen ketju on *Pietarin* muuttuminen *Leningradiksi* ja uudelleen *Pietariksi*. Suomenlahden eteläpuolelta Viirosta löytyisi paljon vastaavia esimerkkejä.

Toisen maailmansodan lopputulos merkitsi muutoksia Suomen kaakkoisrajaan, ja rajan taakse jäi paikkoja, jotka tunnettiin vain suomalaisilla nimillä. Vähitellen keskeisistä paikoista tulivat tutuksi venäläiset nimet, esimerkiksi *En-sosta* alettiin käyttää *Svetogorski*-nimeä. Nyt tilanne on toisenlainen ja käytössä on myös suomalaisia nimiä. *Koiviston* kauppalan venäjänkielinen nimi on *Primorski*. Nuo molemmat nimet ovat tulleet esille, kun viime viikkoina eri tiedotusvälineistä olemme seuranneet öljytankkereiden matkaa jäisellä Suomenlahdella. Havaintoni mukaan on käytetty molempia nimiä *eli*-sanalla erotettuna. Tuohon käyttöön sisältyy viesti: paikalla on myös suomalainen nimi.

Viime aikoina on paljon puhuttu ihmisten kielellistä identiteetistä eli siitä, mitä äidinkieli merkitsee tässä yhä monipuolisemmin kansainvälistyvässä maailmassa. Asiaa on myös selvitetty tutkimuksissa. Paikannimet ovat osa kieltä ja oman kokonaisuutensa ne muodostavat niillä alueilla, jossa on käytössä vähintään kaksi kieltä, joista toinen on useimmiten enemmistön kieli. Näin on ollut Suomen historiassa ja on edelleenkin. Esimerkiksi omalla kielellä oleva osoitteisto vahvistaa itsetuntoa, kertoo kielellisistä oikeuksista. Seuraavassa on muutama esimerkki sellaisista tapauksista, joilla on pitkä historiallinen tausta.

Pohjois-Norjassa ja Pohjois-Ruotsissa asuu monenkielistä väestöä. Norjan pohjoisosassa puhutaan suomen kielestä kehittyntä kveeniä, saamea ja norjaa. Maassa on 1990-luvun alussa hyväksytty paikannimilaki edellyttää, että vähemmistökielisiä nimiasuja tulee käyttää osoitteistoissa ja tienviitoissa, jos paikallinen väestö käyttää erikielisiä nimiä. Tällaisista nimistä on olemassa oma luettelonsa. Niinpä äidinkielensä mukaan jokainen alueella asuva löytää omakielisen nimen, esimerkiksi *Alattio*, *Álaheadju* ja *Alta* sekä *Kirkkonieni*, *Girgonjárga* ja *Kirkenes*.

Nykyisin Suomen kaksikielisten alueiden nimistösuunnitteluun on olemassa ohjeistonsa ja suosituksensa. Pohjoisimmassa Suomessa Inarin kunnassa on yhteensä neljä kieltä: kolme saamen kieltä ja suomen kieli. Ainakin terveyskeskuksen opasteet ovat kaikilla kielillä, mutta muualla paikannimien käyttö jakaantuu kunkin kylän asukkaiden kielen mukaan.

Pohjanmaan kaksikielisisä kunnissa on totuttu kaksikielisiin kyltteihin, ja Vaasan kaupungissakin se on jokapäiväinen asia. Oulussa pelkästään suomenkieliset nimet ovat olleet käytössä 1900-luvun alusta lähtien. Niinpä huomiota ovat herättäneet Stockmannin tavaratalon ulko-oville otetut myös ruotsinkieliset opasteet *Kyrkogatan*, *Köpmansgatan* ja *Skärgårdsgatan*. Liikkeen toiminta on kaksikielistä myös virallisesti yksikielisisä kaupungeissa.

Nimen valinta tietoisesti osaksi julkisuuskuvaa

Nimiä valitaan ja annetaan tietoisesti hyvin monille asioille, useimmiten viralliseen käyttöön. Tällaisia nimiä kutsutaan harkinnaisiksi. Niiden tavoitteena on kertoa kyseisestä paikasta, esimerkiksi sen historiasta, toiminnasta, ideologiasta, tuotteesta tai muusta keskeisestä asiasta. Nimi markkinoi tuotetta, vaikka ei välttämättä kuvaa sitä.

Oulun yliopisto oli 1960-luvun puolivälissä päätetty rakentaa paikalle, jonka alkuperäinen karttanimi oli *Hanhisuo* ja myöhemmät *Iso Syynimaa* ja *Pikku Syynimaa*. Koko yliopistoalueen nimestä syntyi pitkä ja monivaiheinen keskustelu. Esimerkiksi *Syynimaa* ei tyydyttänyt yliopistoväkeä, kaupunkia eikä kaupunkilaisia. Sitä pidettiin yliopistolle sopimattomana, jopa rumana. Varsinaiseksi nimiehdotukseksi tuli *Linnanmaa*, joka hyväksyttiin vuonna 1967. Nimeä perusteltiin sillä, että alueella oli laidunnettu Oulun linnan härkiä. Käyttökelpoisenaikin sitä pidettiin eli myös ulkomaalaisille helppona. Lisää tukea antoi vielä se, että samoihin aikoihin yliopiston tunnukseksi hyväksyttiin tornikuvio, sekin siis linna-aiheesta.

Viime vuosien taloudellisissa myllerryksissä monet pankit ja vakuutusyhtiöt ovat vaihtaneet nimeään. Näin ovat jääneet pois käytöstä monet suomalaisen kansallistunnon nousuun ja vahvistamiseen liittyneet nimet ja tilalle ovat tulleet vieraskieliset nimet. Tämä kertoo ainakin siitä, että nimi on keskeinen osa kunkin julkisuuskuvaa ja imagoa. Nykyisin perusteet ovat toisenlaiset kuin esimerkiksi 1900-luvun alussa. Liiketoiminnassa nimi on yksi myyntivaltti. Halutaan vieraskielinen nimi osoitukseksi kansainvälisyydestä.

Nimi haltijansa osana ja kuvaajana

Urheiluseurojen nimillä ja nimeämisperusteilla on oma historiansa. Monissa niistä ovat tulleet esille urheiluun liittyvät ominaisuudet, kuten voiman käyttö, rehtiys ja iskevyyys ja näiden lisäksi myös paikallisuus. Näitä perusteita yhdistelemällä on saatu sopivia ja helposti urheiluseuroiksi tunnistettavia nimiä, esimerkiksi *Seinäjoen Mailajussit*, *Lapuan Virkiä* ja *Vaasan Merenkyntäjät*. Nimien sanasto on perinteisesti ollut suomalaista, ruotsinkielisillä alueilla tietysti ruotsinkielistä. — Ainakin parin viime vuosikymmenen aikana olemme saaneet huomata muutoksen. Vanhoja, hyvinkin kauan käytössä olleita nimiä vaihdetaan uusiin, useimmiten enganninkielisiksi *clubeiksi* ja *teameiksi* ja uuden perustettavan seuran nimi on melkein aina englanninkielinen. Samastumiskohde siis haetaan muualta kuin aikaisemmin, vuosikymmeniä sitten.

Erilaisilta tuotemerkeiltä vaaditaan markkinointivoimaa. Nimi ei useinkaan kerro kyseessä olevan tuotteen ominaisuudesta ja laadusta, mutta se on välttämättömän osa kokonaisuutta. Tuttu pysyvä nimi lisää käytön uskollisuutta ja jatkuvuutta. Tämän vuoksi viime aikojen pakkauksissa on haluttu osoittaa, että entinen *Fasu* on sama kuin uusi *Fani*. *Vimin* tutun ja turvallisen nimen vaihtumista *Cifksi* on kuvattu avioliiton solmimisella. Puhdistusaine säilyy samanlaisena, vaikka nimi muuttuu.

Näin vaalien aikana puolueiden nimet ovat ajankohtaisia. Niiden nimissä osalla taustana ovat kansainväliset yhteydet, esimerkiksi *demokratia*-sanan käyttö. Monissa nimissä näkyy selvästi sijoittuminen puoluekenttään, oikealta vasemmalle. Nimillä halutaan kertoa niistä arvoista ja tavoitteista, joiden hyväksi puolue työtään tekee. *Kristillisdemokraatit* on uusi *Kristillisen liiton* nimi. Tällä muutoksella puolue halusi julkisuuskuvansa näkyväksi sen, että kyseessä on nimenomaan puolue.

Nimien alkuperän, merkityksen ja tehtävän pohtiminen tuo esiin mielenkiintoisia asioita. Päivittäin silmiimme osuu lukuisa joukko nimiä. Monia niistä käytämme myös puheessamme ja kirjoituksessamme. Nimi on kiinteä osaa sen haltijaa, olipa kyseessä paikkakunta, liikelaitos, urheiluseura tai tuotemerkki. Oman ryhmänsä tietysti muodostavat henkilönnimet eli etu- ja sukunimet, joita tässä en nyt ottanut esille.

Sirkka Liisa Mäki selvittää nimien historiaa

Sanomalehtiyliopiston toisen asiantuntija-artikkelin kirjoittaja ja nimistön-tutkimuskurssin luennoitsija, vaasalainen Sirkka Liisa Mäki on opiskellut Vaasan yliopistossa viisi vuotta. Mäki lukee tällä hetkellä sekä nykysuomea että tietotekniikkaa, lisäksi aiemmin hän on opiskellut kielitiedettä ja tieteellistä arkeologiaa. Väitöskirjaa Mäki on tehnyt nykysuomen ja kääntämisen laitokselle kahden vuoden ajan, ja nyt työ on viimeistelyvaiheessa. Tutkimusaiheena on Etelä-Pohjanmaan paikannimistö, ja erityisesti nimistö, joka on kauempaa kuin 1600-luvulta peräisin.

Paikannimien läpivalaisu

Sirkka Liisa Mäki harrasti tutkimusta jo opiskeluaikanaan, joten väitöskirjan tekeminen tuntuu hänestä luonnolliselta valinnalta. Hän kertoo mieltymyksensä nimistöntutkimukseen pohjaavan menneisyyden tarkastelun mielenkiintoisuuteen, jota hän teki jo arkeologian opintojensa aikana.

– Ajallisesti ja paikallisesti rajatusta paikannimistön tutkimuksesta on kyse. Kun tarkastellaan Pohjanmaan seudun nimistöä, voi myös pohtia näkykö rannan siirtyminen myös nimistössä, erittelee hän työnsä tavoitteita.

– Tutkimuksen materiaali löytyy peruskartastoista ja Kotuksen arkistoista. Lisäksi olen tarkastellut Svenska litteratursällskapetin arkistoja ja eri laitoksilla-kin löytyy nimestykseen liittyviä asiakirjoja, Mäki kertoo tutkimustyöstään.

Vanhat paikannimet pitävät sisällään reaalista tietoa, joka kertoo ajasta, nimet esimerkiksi ilmaisevat alueiden rajoja tai taloudellisia suhteita. Mäki selittääkin tämän seikan tekevän nimistötutkimuksen erittäin mielenkiintoiseksi. Mäen mukaan perimätieto realisoituu tutkijalle vanhoissa paikannimissä uusista näkökulmista. Tutkijan intuitioon ei hänestä vanhojen nimistöjen suhteen juurikaan joudu luottamaan, sillä jo tutkittua materiaalia on paljon, ja näin omat ahaa-elämykset ovat harvassa. Toisaalta selkeää ja yhtenäistä esitystä vanhoista nimistä ei ole, joten työskarkaa riittää.

Veneellä mökille

Vastaukseksi kysymykseen mielenkiintoisesta nimestä Sirkka Liisa Mäki tarjoaa koko Pohjanmaan nimistöä, mikä käy ilmi hänen väitöskirjansa aiheestakin.

– Systemaattiset nimet ovat omalla tavallaan kiehtovia. Nimiryppäät ovat jänniä, kuten Hankahinen -nimiryppäs Isostakyröstä, joka liittyy lintujen verkko-pyyntöön. Myös yleiset nimet, jotka ovat hyvin yksinkertaisia ja vaatimattomia, mutta samalla erittäin mielenkiintoisia. Esimerkiksi ruotsinkielisistä Långbacka on tällainen, Mäki puhelee innostuneena.

Henkilökohtaisesti tärkeitä nimiä Mäelle löytyy saariston suunnalta. Hän viettää paljon aikaansa erityisesti kesällä isoisänsä mökillä, joka sijaitsee Väster-
vikin ja Raippaluodon välissä, Svedjegrundissa. Hänen mukaansa 1500-luvulla
kyseinen alue oli lehmien ja lampaiden saaristolaidun.

– Tämäkin seutu on täynnä lappalaisia ja keskiajan muistoja, paleoliitti-
aikaisia muistoja, hän naurahtaa.

Armi Niemelä

Paikannimissä on avain menneisyyteen

Sirkka Liisa Mäki

Historiantutkimuksessa paikannimiä pidetään arvoltaan pelkästään perimätiedon kaltaisena, muistissa pidettynä tietona. Kun peruskartastomme nimiaineisto muodostuu lähes yksinomaan maanmittareiden virallisista, omistukseen liittyvistä asiakirjoista poimituista nimistä, huomaamme, että paikannimistö onkin ennen kaikkea tietoa sisältävä tietoavaruus.

Myös kaikkein vanhimmat nimet, siis nimet siltä ajalta, jolloin asutus asetui kiinteästi sijoilleen, kuvaavat omistusta, esimerkkinä ylistarolaiset nimet *Hähäänneva* tai *Kyyränmäki*. Tällaisissa nimissä henkilönimi oli jo menneisyydessä hämärtynyt ja jäänyt pois käytöstä. Osa näistä nimistä on yhteisiä Satakunnalle ja Pohjanmaalle ja ne voidaan arvioida kuuluvan noin 2500 - 2000 vuoden taakse. Yhteistä Satakunnan ja Pohjanmaan nimille on myös se, että sieltä puuttuvat Varsinais-Suomelle ominaiset virolaistyyppiset paikannimet.

Satakunnan ja Pohjanmaan raja kulki perimätiedon mukaan Kauhajoen eteläosassa. Tämän näemme myös paikannimistä: Satakunnan *keitaat* vaihtuvat Pohjanmaan *soihin* ja *nevoihin*. Satakuntalaisten ja Pohjalaisten erärajan pyykkinä oli Soinin *Iironkivi*. Pohjoisessa pohjalaisten alue ulottui aina *Kalajoelle*, joka oli vanhan Pietarsaaren kirkkopitäjän raja. Etelässä *Pörtom (Pirttikylä)* vielä kuului ensimmäisen ristiretken jälkeen (n. 1155 jKr.) Mustasaaren ruotsalaiseen kirkkopitäjään kun Närpiö puolestaan liitettiin Satakuntaan. Rintamaiden ympärillä oli eräalueita, jotka ulottuivat myös Ruotsin puolelle. *Pohjanmaa* oli satakuntalaisten *Pirkanmaan* tavoin maakunta eli *land*, oikeudenkäyttötavoin hallittu aluekokonaisuus.

Vanhasuomalaisien pohjalaisten ja satakuntalaisten naapureina elivät heimat, kuten Suomeen siirtolaisina saapuneet germaanit ja aina yhä pohjoisemmaksi muuttavat lappalaiset, tunsivat suomalaiset *Kainussa* elävänä kansana. *Kainuun* liittyviä nimiä löytyy niin Satakunnasta kuin Pohjanmaaltakin. *Kain* (vrt. *kaino*) merkityksessä "vaalea" on voinut tarkoittaa ilmansuuntana "länttä", kun Häme tarkoitti "tummaa". Ilmansuunnat muinoin kuvattiin väreinä. *Hämeessä* asuvat kutsuivat itseään saamelaisiksi eli hämäläisiksi; *Häme* ja *saame* ovat alkuaan samaa sanaa. Huomaamme, että muinaisilla alkusuomalaisilla ei ollutkaan omaa nimeä itselleen, Sanonnalla "me oomma meiltä ja muut on meirän kranista" saattaa olla syvempikin merkitys. Pohjoiseen muuttaneet, ja naapurien nimeämät *kainulaiset* puhuvatkin yksinkertaisesti vain "meän kieltä".

Ilmeiset ja epätavalliset merkityssisällöt

Nimien tutkimus on toisaalta nimissä olevan tiedon tutkimista ja toisaalta puhtaasti kielitieteellistä tutkimusta. Nimissä on yleisesti ottaen selvä rakenne. Noin 40 - 50 prosenttia nimistä on kaksiosaisia, kuten *Ylistaro*, *Mustasaari* tai *Maksamaa*. Kun tutkimusmenetelmänä on nimen lajitteleminen perusosaan ja määriteosaan, kattaa tämä tutkimustapa tällöin vain noin puolet nimistä.

Joskus paikannimen merkitys on eri kuin sanan tavanomainen merkitys, esimerkkinä *Korsholm*, "ristisaari" jossa *holm* -sanana merkitys ei olekaan "saari", vaan "linna" ("saarilinna"). Niinpä nimi löytyy asiakirjoista tanskalaisittain muodossa *Crysseborgh*, eli ristilinna (1393 jKr.) kertoen myös ketkä sen nimisen linnan ensimmäisinä rakensivat. *Maksamaan* ymmärrämme, kun tiedämme, että Vähäkyröläiset vuokrasivat tätä liian kaukana olevaa omistustaan ruotsalaisille. Siispä *maksa*, tarkoittaa maksua, vuokraa. Samalla lailla mutkattomasti nimesivät isokyröläiset *Kaukaluodon*, eli nykyisen *Köklotin*.

Nimistön esihistorialliset ainekset

Esihistoriallisia aineksia ovat varsinkin *hiiteen* liittyvät nimet. Sanan taivutettu muoto *hiiren* (< *hiiRen*) on säilynyt nimissä *Hiiripelto* ja *Hiirikoski*. Pohjalaisen *hiite* oli kivinen hautakumpu, jossa itse *hiite* (eli hiisi) asui. Tämä rumaahinen oli ilmeisesti niin pelottava, että sille oli annettava kiertonimi, kuten *paha*, *häjy* tai *ruma*. Näitä nimiosia löytyykin runsaasti pohjalaisesta nimistöstä. Jo ammin sukupuuttoon kuollut mustasoopele on säilynyt joissakin *noki*- nimissä (Jurva, Vähäkyrö). Muinaiseen uskonnolliseen pyhän tulen kulttiin viittaa sana *kitka* > *kiikka*. *Kiikka* -mäkien viereltä Ylistarosta ja Isostakyröstä löydämme myös *Uhrikosken* ja *Hevonkosken*. Molemmat kuvannevat tapaa uhrata valkoisia hevosia syöksemällä niitä koskeen.

Paikannimissä oleva *salu* "saari, saareke" ei ilmeisesti enää 1000-luvun tietämällä ollut nimeä muodostava. Tässä on arviona käytetty eteläpohjanmaalle ominaista rannansiirtymää. Siten vanhin kirkkoon liittyvä nimitys, *Vöyrin Kirkosal* - "kirkkosalo, kirkkosaari" kuuluneen varhaiselle esikatolisen kristillisyyden kaudelle, mihin viittaa Satakunnan tavoin myös Pohjanmaalla säilynyt seutukirkkoperinne. *Kirkko* on sanana saatu Pohjanmaalle norjan kielen kautta anglo-saksista.

Monikielisyyden jäljet nimistössä

Kuten arkeologisesta aineistosta selvästi näemme, ja minkä seikan myös nimistötutkimuksella voimme vahvistaa, Suomeen saapui alkuvuosisadoilta alkaen germaaneja. Viimeisenä saapuivat *hurrit* viimeistään 400-luvun lopulla (< germ. *hedtu*~*hertu* > latinan *heruli*). Niinpä eteläpohjalaisessa nimistöstä yksi osa onkin germaanista. Germaaneilla tarkoitettiin lähinnä Etelä-Skandinaviasta Skandinavian ulkopuolelle muuttaneita heimolaisia. Itse *hurrien* etynonyymien

löydämme Vöyriltä sanassa *Härtull*. Selvimmän jäljen germaanisuus on jättänyt lukuisissa *-la* -loppuisissa nimissä. Kyse on lähes poikkeuksetta miehen nimeen (sen nk. lyhytmuodossa olevaan) liitetty *-la* päätte. *Pukkila* (esim. *Burkhard* > *Pukke*, *Pukki*) ja *Ulvila* (*ulf* "susi") kuuluvat tähän alkuvuosisadoille ajoittuvaan nimiryhmään. Alkuaan *la* oli sama sana kuin *louko*, joka on esimerkiksi *vainion* kanssa germaaneilta saatuja lainoja. Vöyriltä tapaamme vanhan *vainio* ~ *vin* sanan nimessä *Vrangene* "loivaniitty". Sen yleinen ajoitus on kansainvaellusaika, eli aika noin 400 - 600 jKr.

Pohjanmaalla *la* -päätte tuli sittemmin kuvaamaan kylää, ei niinkään miestä. Sen vuoksi tapaammekin *Pukin*, *Pukkisen* ja *Pukkilan*, jossa sitten näitä *Pukkisia* asui. Myös *Ulvin* löydämme *nen* -loppuisena *Ulvisena*. *Nen* -loppuiset henkilönimet kuuluvat rautakauden myöhäisjaksolle, 1000-luvun molemmille puolille. Nimimuoto on sen esiintymän varhaisvaiheessa satakuntalainen ja pohjalainen.

Lappalaisia paikannimiä löytyy Pohjanmaalta

Etelä-Pohjanmaalta löytyy suuri joukko saamenkielisiä paikannimiä. Germaanien tavoin kyse on useista eriaikaisista ryhmistä. Laihialla on sekä vahva saamenkielinen nimikerros että myös saamelaisia asuinpaikkalöytöjä. Saamelaisia nimiä Laihialla ovat esimerkiksi *Ruto* (kuvaa rannan puurajaa), *Poola* (pieni vuolas koski) ja *Palssi* (suo). Muita Pohjanmaan saamelaisia paikannimiä ovat *Tönkkä* (mäki), joka puolestaan kertoo jotain saamen kielen kehityksestä; nykykielissä *t:n* tilalla on jokin *ts* -äänne, esimerkiksi Luulaja *tjogge* < *congge*. Saamelaisia nimiä ovat edelleen *Närpiö* (*narBe* tupsulatvainen mänty), *Parra* (kallioliakinen mäki) tai Lehmäjoen *Välmä* (kapea suvanto), jolle suomen *Kyrö* voisi olla merkitysvastine. Muita saamelaisia nimiä ovat esimerkiksi *Jauri* "järvi", (Ylistaro / Isokyrö), *Paljakka* (> *Paljak*) Oravaisissa; *Jurva*, *Nurmo*, *Teuva*, *Mullo*, *Mietaa* ja *Turja*.

Jotta voisimme tutkia nimistöä, on siis ensin tiedettävä, minkä kielisistä nimistä on kyse. Huomaamme, että emme voi tarkastella sitä menneisyyttä, johon paikannimet meidät vievät, nykyhetkeen verrattavana, ajassa sellaisenaan taaksepäin vietynä tasona.

Ruotsalaisen ja suomalaisen asutuksen kielirajoja

Nykyisen ruotsalaisen alueen nimet olivat siis alkuaan germaanisia. Vanhasta naapuruudesta kertovat ensimmäiseen kielirajaan viittaavat nimet. Tällaiset löydämme erityisen selvänä sekä Maalahden *Långåminnestä*, jossa *Långån*, "Pitkänjoen" *minne* "suu" on maankohoamisen vuoksi jäänyt pitkälle, noin kymmenen kilometrin päähän merestä. Merestä kertoo myös ylimalahtelainen paikannimi *Pilkar*, eli *Piilokari*. Samalla lailla löydämme meren Vöyrin ja Isonkyrön rajalta: *Havsändan*, eli "merenperä", on niin ikään noin viidentoista kilometrin päässä nykyisestä merestä. Myös kielitieteen avulla voimme ajoittaa nämä yhteydet. Kummallakin vanhimmalla kieliraja-alueella on suomen *saari* säilynyt

muodossa *sar* kuten *Kalasar* (Maalahti) ja *Tulsar* (Vöyri/Isokyrö). Äänteellisenä muutoksena löydämme vain *a:n* lyhentymisen ja loppuvokaalin kadon (synkopeilmiöt) mutta niin kutsuttua äänteenmukaus -ilmiötä ei vielä ollut tapahtunut. Se yleensä ajoitetaan kansainvaellusajalle, eli ajalle ennen viikinkiaikaa (400 - 600 jKr.). Kun *Kaukaluoto* on muuttunut muotoon *Köklot*, on *kauka* -sana käynyt näin lävitse kaikki germaanisten kielten vanhat kielelliset muutosilmiöt (loppuvokaalin katoaminen, jokin *a-*, *i-* tai *u* -äänteenmukauksesta). Samasta syystä suomen *saari* on ruotsalaisnimissä muodossa *-sor*, esimerkkeinä *Mussor* "Mustasaari" tai *Lotsor* < *luotosaari*. Nämä nimet kertovat nuoremmasta kielirajasta.

Näiden *saari/sor* -nimien ajoittamiseksi voimme käyttää Pohjanmaalle ominaista keinoa, maankohoamista. Havaitaan, että nimiaines onkin keskiaikaa huomattavasti vanhempaa, siis viikinkiaikaista, kun yleensä *saaret* > *sor* ovat suunnilleen kymmen metriä merenpinnan yläpuolella (merenrantaviivan ajoitus kymmenelle metrille on noin 700 jKr.).

Puodit, vajat ja satamat nimien taustalla

Muinaisajalle kuuluvia nimimuotoja ovat tyyppi *koto* ja *aitto*. Vähänkyrön *Aittomäki* on perimätiedon mukaan ollut kaupunki (eli *köping*). *Aitta* onkin sama kuin skandinaavisten paikannimien *bod* "vaja", erityisesti "rantavaja". Tällaisia rakennettiin luonnollisesti sopiviin satamapaikkoihin ja samasta syystä kuin myöhemminkin, nimittäin venevajaksi, jonne kaikki kalastus- ja venetarvikkeet varastoitiin. Rakennuksella oli tietty muoto, siinä oli niin kutsuttu päätysisäänkäynti. Siksi se oli sopiva myös keskiajan kaupungin kauppiaille *puodiksi*, jollaisten jäänteitä löytyy Vanhan Vaasan Runsorin 1200-luvun kaupunginosasta. *Bod*-sanana varhaisin ajoitus Skandinaviassa on viikinkiaika (800 - 1000 jKr.), mikä sopii hyvin myös Vähänkyrön Aittomäelle. Mutta onko nyt legendatieto tullut todeksi? Kyröstä löydämme myös *Puorinmäen* ja Kokkolan tienoilta *Poran* (< *Boda*, *Bodas*) Kyröläisten vanhaan satamaan viittaa myös yhä vielä Oravaisten *Kyrobobas*. Tämäkin vanha satama sijaitsee usean kilometrin päässä nykyisestä merenrannasta.

Germaaniset naapurit tunsivatkin kyröläiset *Kyrobobäminne* -nimen mukaisesti *kyrönjokisuulaisina*. *Minne*, samoin kuin *Älv* (*Kyro-älv*) sekä *ädra* "joki, vedenjuoksu" eivät ole skandinaavisia vesien nimityksiä vaan nimenomaan germaanisista, siis ulkoskandinaavisista.

Rakenne- ja nimitykset

Ruotsalaisalueen nimet voidaan jakaa kahteen ryhmään: epämääräisessä muodossa oleviin (esimerkiksi *Västervik*) sekä määrättyssä muodossa oleviin paikannimisanoihin (esimerkiksi *Långbackmossen*). Kartalta katsottuna epämääräisessä muodossa (pääteettömässä muodossa) oleva nimistö on nuorempaa. Maankohoamisen antaman tiedon mukaan ne ilmaantuvat nimistöön toisen ristiretken myötä eli vuoden 1250 jälkeen. Nimimuoto saattaa kuvastaa myös tulijoi-

den, eli lähinnä Taalainmaalta saapuneiden linnoittajien uusmuotista tapaa luoda paikannimiä. Vanhimmalle nimistölle on tyypillistä myös moniosaisuus: nimet ovat kolme- tai neljäosaisia. Vanha nimi on toisin sanoen saanut uuden määritteen eli nimetty uudestaan; niinpä *Pitkämäen (Långback)* sivuun syntynyt *suo (mosse)* sai nimensä jo paikalla olevan mäen mukaan (*Långbackmossen*).

Erään tutkimuksen kannalta mielenkiintoisen ryhmän muodostavat nimi-ryppäät tai nimiketjut. Nimistöissä on jokin yhteinen pääidea. Esimerkkinä vaikkapa Isokyrön *Hankahinen*, jossa sana *hanka – hangas* liittyy lintujen verkkopyyntiin. *Hankahinen* oli suoalue, jossa tätä pyyntiä monen muun hankaan tavoin harjoitettiin. Alueelta löydämme *Hangasnevan, Hangaskorven, Hangaskiven, Hangaskydön, Hangasluhdan, Hangassalon, Hangaslahden, Hangasmettän ja Hangasmäen*. *Hangas* liittyy myös porojen tai peurojen ajoitapyyntiin ja se voi olla myös aidattu niittykappale. Varsin yleinen on myös toinen eränkäyntiin viittaava paikannimien nimiosa, nimittäin *paula*.

Nimistöntutkimuksen luonteesta

Paikannimen tutkimus on joko puhdasta kielitieteellistä nimistötutkimusta tai nimeen liittyvän tiedon tai ominaisuuksien tutkimusta. Mutta jotta paikannimeä voisi ymmärtää, olisiko tarkasteltava myös nimeen liittyvää tietoa, eli olisiko siis lopulta tutkittava myös itse paikkaa, lähtien ajatuksesta ”Paikassa on paikan muisti”. Kun paikkaan liittyvää tietoa saamme useilta tahoilta, niin arkeologiasta, kansatieteestä, historialähteistä kuin myös yhtä hyvin perimätiedosta, voidaan näistä muodostaa eräänlainen rinnakkaisen informaation menetelmä. Tällainen tiedon tarkastelu perustuu näin tietovirtoihin, ja se vie käytännössä samantapaiseen tutkimusmenetelmään, jolla tulevaisuuttakin tutkitaan. Paikannimet ovatkin avaimena menneisyyteen kuljettamalla täsmällistä tietoa mukanaan. Kuten yllä olevasta huomataan, Etelä-Pohjanmaan nimistö ei muodosta tässä suhteessa poikkeusta.

Nimistöntutkija Ainiala keskittyy kaupunkinimistöön

Sanomalehtiyliopiston kolmannen asiantuntija-artikkelin kirjoittaja Terhi Ainiala on ammatiltaan nimistöntutkija. Helsingissä asuva Ainiala vieraili Vaasassa luennoimassa Nykysuomen ja kääntämisen laitoksen järjestämällä nimistöntutkimuskurssilla.

– Puhuin tilaisuudessa ihan perusasioista. Halusin valottaa mitä ja millaista nimistö on, mikä erottaa nimen sanasta, millaisia paikannimiä on olemassa, hän kertoo juuri yliopistolla pitämästään luennosta.

Ainiala työskentelee tutkijana Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkimusosastossa, eikä hän tee normaalisti paljoakaan luennointia tai opetustyötä. Tällä hetkellä hänen vastuullaan on kaksi projektia, paikannimikartasto ja kaupunkinimistöntutkimushanke.

– Kaupunkinimistöhanke, johon nyt keskityn, on Kotuksen ja viiden yliopiston yhteinen. Siinä selvitetään kaupunkinimistön olemusta ja tutkitaan sekä virallista ja epävirallista paikannimistöä, Ainiala selvittää.

Nimistöntutkija arvelee itse olevansa tyypillinen kaupunkilainen nimien käyttötottumustensa suhteen.

– En tarvitse kovin suurta määrää paikannimiä yhden päivän aikana. Käytän sekä virallisia että epävirallisia paikannimiä, kenties vähän enemmän epävirallisia. Kovin paljon kadunnimiä ei tule käytettyä, mikä on tyypillistä kaupunkilaisille.

27

Unelmatyössä suomen kielen asiantuntijana

Terhi Ainiala valmistui Helsingin yliopistosta yhdeksänkymmentä luvun alussa maisteriksi ja vuonna 1997 tohtoriksi. Hänen väitöskirjansa nimi on ”Muutuva paikannimistö”. Nimistöntutkimus oli se kielentutkimuksen ala, joka kiinnosti eniten. Hän muistelee suunnitelleensa opiskeluaikanaan äidinkielenopettajaksi ryhtymistä. Kuitenkin tutkimustyö ja erityisesti nimistö vei mukanaan.

– Ratkaisevia vaiheita päätöksessäni ryhtyä tutkijaksi oli oikeastaan kaksi. Osallistuin kenttäretkelle, jossa elämäni ensimmäistä kertaa keräsin paikannimiä. Toinen innostaja oli kesä, jolloin olin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa harjoittelijana.

Ensimmäisen kokemuksen ansiosta Ainiala innostui paikannimistöstä monipuolisena kielen alueena. Kesän harjoittelu Kotuksella taas sai hänet huomaamaan konkreettisesti, että suomen kielen asiantuntijana voisin tehdä muutakin kuin opettaa.

– Samalla tutustuin Kotuksen toimintaan ja kotuslaisten työhön laajemmin ja vakuutuin siitä, että kielentutkijaksi minäkin haluan. En osaa kuvitella, että voisin muualla tehdä antoisampaa ja innostavampaa työtä, nimistöntutkija toteaa.

Nimet eivät pelkästään yksilöi kohteita

Ainialan mukaan hänen työnsä on kovin vaihtelevaa: hän on mukana erilaisissa työryhmissä, ja on myös työpaikkansa pääluottamusmies. Nimistöntutkijan työpäivään saattaa kuulua artikkelien kirjoittamista ja esitelmien tekemistä, tietojen vaihtamista kollegojen kanssa ja tietysti tutkimusta.

– On vaikea sanoa, millainen olisi epätavallinen työpäiväni. Toisinaan tuntuu, että epätavallista on se, kun istuu rauhassa huoneessaan koko päivän ja keskittyy tutkimukseen, siis ilman palavereita ja muuta. Onneksi tällaisiakin päiviä kuitenkin on.

Ainialan mielestä nimiin liittyvä työ jaksaa kiinnostaa vuodesta toiseen, koska niitä voi tarkastella vaihtelevista näkökulmista ja nimiin ankkuroituu monenlaista tietoa sekä elementtejä.

– Ihminen käyttää nimiä osoittaakseen, mitkä paikat ja muut kohteet hänelle ovat tärkeitä. On kiinnostavaa tutkia tätä: nimet muodostavat linkin konkreettisen maailman ja kielen välillä, hän pohtii.

Tällä hetkellä Ainiala on keskittynyt erityisesti kaupunkinimistön käytön tarkasteluun. Hänen mukaansa nimien käytöllä osoitetaan esimerkiksi ryhmähenkeä sekä luovuutta ja jopa hassutellaan kielellä.

Armi Niemelä

Paikannimiä on moneksi

Terhi Ainiala

Nimistöntutkimus ja nimi – mitä ne ovat?

Mitä nimistöntutkija oikein tekee ja mitä nimistöntutkimus oikeastaan on? Jos tätä kysyisi asiaa tuntemattomalta, koskisi ensimmäinen arvaus todennäköisesti nimien alkuperää ja historiaa. Tällainen nimistön etymologinen tutkimus on kuitenkin vain osa nimistöntutkimusta. Laajemmin määriteltynä nimistöntutkimuksen tehtävä on nimenmuodostuksen ja nimien käytön selvittely osana kieltä ja kielenkäyttöä. Nimistöntutkimus on siis kiistatta kielentutkimusta, ei esimerkiksi paikallishistorian tai maantieteen tutkimusta. Nimistöntutkimuksen päähaarat ovat paikannimien eli toponymien ja henkilönnimien eli antroponyymien tutkimus. Valtaosa suomalaisesta nimistöntutkimuksesta on paikanimistöntutkimusta.

Mikä sitten on nimi? Ja mikä on nimen tehtävä? Nämä ovat nimistöntutkimuksen keskeisimpiä kysymyksiä. Vastaus on yksinkertainen: nimi yksilöi eli identifioi kohteensa. Nimi eli propri siis yksilöi kohteensa eli tarkoitteensa, erottaa sen muiden samanlajisten joukosta. Tästä nimen yksilöivästä tehtävästä seuraa myös se, että nimi ei välttämättä kuvaa paikkaa sen keskeisimmän ominaisuuden kannalta. Järvi voi esimerkiksi olla nimetty Haukijärveksi sen mukaan, että järvessä on haukia. Haukijärven vieressä on toinen järvi, joka nimitään myöhemmin. Siellä on haukia jopa enemmän kuin Haukijärvessä: tätä järveä ei kuitenkaan enää nimitä Haukijärveksi, koska tällöinhän se sekoittuisi naapurijärveensä. Tämä järvi saattaa saada nimekseen Ahvenjärven, koska siellä on haukien lisäksi ahvenia. Haukijärvi-nimi kuvaisi järveä siis paremmin, mutta koska nimen on ensisijaisesti yksilöitävä paikka, ei tätä nimeä anneta.

Paikannimi on yksiviitteinen eli monoreferentiaalinen. Tämä merkitsee sitä, että nimi tarkoittaa aina vain yhtä ja ainoaa paikkaa. Valaiskoon seuraava esimerkki tätä: Maamme tuhansilla järvillä on oma nimi, esimerkiksi *Tuusulanjärvi*, *Puruvesi*, *Vesijärvi* ja *Päijänne*. Eri nimiä on satoja, jollei tuhansia. Monella järvellä on kuitenkin sama nimi: on esimerkiksi satoja *Valkeajärviä* ja kymmeniä *Pyhäjärvviä*. Joka ikinen Valkeajärvin on kuitenkin eri nimi, koska jokainen Valkeajärvi yksilöi juuri sen tietyn kohteen eli järven, jonka nimi se on ja jolle se on aikoinaan annettu.

Paikannimien rakenne ja semantiikka

Nimistöntutkimuksen perusedellytys on nimien kielellisen rakenteen ymmärtäminen, joka puolestaan on myös nimien semantiikan ymmärtämistä.

Nimien tulkinnassa nämä kaksi kulkevat käsi kädessä; nimen rakennetta ei voi hahmottaa tajuamatta nimen semantiikkaa ja päinvastoin. Nimien rakenteen ja semantiikan ymmärtämisessä keskeinen on paikannimien syntaktissemanttinen jäsentelymalli. Siinä nimet jäsennellään ensin syntaktissemanttisesta näkökulmasta syntaktisiin rakenneosiin, nimenosiin. Nimenosa on ”nimen osa”, joka ilmaisee yhden tarkoitetta luonnehtivan ominaisuuden. Nimenosa voi olla 1) paikan lajia ilmaiseva (esim. Musta/lahti), 2) nimittävä (esim. Mustalahti talon nimenä) tai 3) erityispiirrettä ilmaiseva (esim. Musta/lahti).

Nimenosia nimessä on aina vähintään yksi eli nimet ovat vähintään yksiosaisia (esim. *Niemi, Katinhäntä, Saarela*). Tavallisin nimityyppi on kaksiosainen, jossa määriteosa ilmaisee erityispiirrettä ja perusosa ilmaisee paikan lajin (esim. *Saari/järvi, Mylly/mäki*). Tämä on myös paikannimen perustyyppi.

Monet keskeiset paikannimemme ovat meille hämäriä ja läpinäkymättömiä emmekä ainakaan ilman tutkimuksen apua osaa tulkita niitä. Emme esimerkiksi tiedä, mikä on nimien *Päijänne, Keitele* tai *Imatra* alkuperä ja tausta. Tästä huolimatta on syytä muistaa, että alun perin kaikki paikannimet ovat olleet selviä, motivoituja ilmauksia, jotka ovat luonnehtineet tarkoitettaan. Se ettemme enää ymmärrä kaikkia nimiä, johtuu siitä, että nimet kielelliseltä rakenteeltaan tai asiataustaltaan ovat hämärtyneet. Nimien voi ajatella asettuvan jatkumolle, jonka toisessa päässä ovat täysin läpinäkyvät ja yksitulkintaiset nimet (esim. *Pitkäjärvi, Hietalahti*) ja toisessa päässä läpinäkymättömät nimet (esim. *Päijänne*). Näiden välissä on joukko monitulkintaisia nimiä: rakenteeltaan tällaiset nimet voivat olla meille selviä (esim. *Kettukivi, Kirveskoski*), mutta emme silti ilman tarkempaa selvitystä pysty sanomaan, mistä paikka on nimensä saanut. Onko Kettukivi esimerkiksi saanut nimensä siitä, että paikalla asuu kettuja tai että joku on kiveltä ampunut ketun? Tai voisiko kivi jotenkin jopa olla ketun muotoinen?

Perinnäiset, spontaanisti syntyneet paikannimet on aina annettu suppeasta, paikallisesta näkökulmasta. Nimenantajalla ei ole ollut laajaa näkökulmaa maise-
masta. Nimet ovat syntyneet pienten yhteisöjen tarpeisiin: myös keskeisten ja huomattavien paikkojen nimet on alkuaan annettu pienissä yhteisöissä. Nykyisin laajalti tunnetut nimet ovat siis vain laajalti opittuja.

Kun paikannimiä tulkitaan, on oikeaan tai edes mahdollisesti oikeaan tulkintaan pääsemiseksi tiedettävä hyvin paljon paikannimestöstä: miten nimet ovat rakentuneet, millaisia aineksia nimissä voi olla jne. On tiedettävä myös, millä perusteella paikkoja yleensä nimetään: onko paikka nimetty sijainnin, paikan ominaisuuden, paikalla olevan tai esiintyvän tai paikan käyttäjän tai vaikka jonkin paikalla tapahtuneen mukaan? Paikannimien syntaktissemanttisessa jäsentelymallissa selvitetäänkin erityispiirrettä ilmaisevien nimenosien nimeämisperusteet sen jälkeen, kun nimet on ensin jaettu nimenosiin.

Paikannimien nimeämisperusteet

Paikan sijainti, asema

täsmällinen: *Ahvenlahdenkari, Rantapelto*

suhteellinen: *Alasuo*

Paikan (luonnollinen) ominaisuus

(koko, muoto, väri)

Suursuo, Laajalahti, Koukkujärvi,

Mustalahti, Tervajärvi

Paikalla oleva, esiintyvä

Riihimäki, Haapalahti, Ilveskallio

Paikan suhde ihmiseen

(omistaja, käyttäjä; käyttö, tekeminen; tapahtuma)

Antinpelto, Anttila

Onkikivi, Tanssikallio, Laidunmäki

Surmaluoto, Riitamaa

Maalta kaupunkiin

Suomalaisen nimistöntutkimuksen ja -keruun pääkohteena on ollut maaseudun nimistö. Nimistöntutkimus on saanut alkunsa 1800-luvun lopussa, jolloin Suomi oli enimmäkseen maaseutua ja suurin osa suomalaisista asui maaseudulla. Maaseudun nimistö säilyi pitkään myös nimistön keruun ja tutkimuksen liki yksinomaisena kohteena, vaikka maa varsinkin 1900-luvun jälkipuoliskolla kaupungistui. Kaupunkien virallista kaavanimistöä toki huollettiin ja suunniteltiin ja vähäisessä määrin myös tutkittiin, mutta tutkimus oli varsin kapea-alaista. Kaupunkinimistö nousi tutkimuksen keskiöön vasta 2000-luvulle tultaessa.

Kaupunkinimistö on tapana jakaa viralliseen ja epäviralliseen nimistöön. Virallisia nimiä ovat kaavanimet eli asemakaavaan merkityt katujen, teiden, puistojen, rakennusten ynnä muiden paikkojen nimet. Virallisia nimiä ovat myös yritysten, ravintoloiden, kauppojen ynnä muiden paikkojen ne ”viralliset” nimet, jotka usein näkyvät kaupunkikuvassa kyseisten rakennusten seinissä tai ikkunoissa. Tällaiset nimet ovat suunniteltuja, viranomaisen tai esimerkiksi yritysten omistajien antamia nimiä, jotka nimenkäyttäjän näkökulmasta ovat ylhäältäpäin annettuja nimiä. Ne eivät ole spontaanisti yhteisöissä syntyneitä kuten perinnäiset ja kansanomaiset nimet, joita maaseudun nimistä on suurin osa ja joita vanhassa kaupunkinimistössäkkin tietysti on. Kaupunkien virallisina niminä on syytä pitää myös tällaisia nimiä silloin, kun ne ovat esiintyvät (perus)kartassa: esimerkiksi Vaasassa nimiä *Hietasaari* ja *Kuulahti*.

Kaavanimistö ja sen suunnittelu

Millainen on hyvä kaavanimi? Kaavanimistön on toimittava laajalla alueella: nimet eivät siis saisi olla liian samanlaisia tai seota toisiinsa. Nimien pitäisi opastaa ja silti olla omaleimaisia ja luontevia. Nimistönsuunnittelussa kestävän kehityksen periaatteina on pidetty paikkakunnan kieltä, kulttuuria ja historiaa. Nimen ja paikan tulee sopia yhteen; siksi uusien nimien suunnittelussa tulee lähteä olemassa olevasta nimistöstä.

Kaksikielisellä alueella nimen on toimittava sujuvasti molemmilla kielillä. Ruotsinkielisen nimistön suomentamisessa on ainakin aiemmin oltu liiankin omavaltaisia, tehty virheitä ja hävitetty näin nimien alkuperäistä sisältöä. Nykyisin suositetaan kääntämisen sijaan nimien äänteellistä mukailemista. Nykykäytäntö ei siis suosisi Vaasassa esimerkiksi nimeä *Mäntymäentie*, vaan sen sijaan puhutaisiin *Talpakantiestä*; ovathan suomenkieliset aina puhuneet *Talpakasta* eivätkä *Mäntymäestä*.

Koska vanha nimistö ei yleensä riitä asemakaavoihin, on nimiä muodostettu lisää vanhojen nimien tai ympäristön leimaa-antavan piirteen tai historian aihepiireistä. Esimerkiksi Vaasassa Palosaarella kalojennimitykset muodostavat pienen aihepiirin (*Ahventie, Hauentie, Särkitie*).

Kaupunkinimistöä käytössä

Kaavanimistö on suunniteltua nimistöä. Asukkaat käyttävät sen rinnalla ja usein sijastakin muita nimiä ja nimimuotoja. Puhutaan epävirallisista nimistä; tällaisia ovat ne nimet, jotka eivät ole virallisia. Epävirallisessa kaupunkinimistössä on paljon samoja piirteitä kuin slangissa: voidaankin puhua myös slanginimistöstä. Tällainen nimistö rakentuu yleensä virallisen pohjalle; tällöin nimi on muodostettu virallisista nimistä useimmin lyhentämällä ja/tai liittämällä kantanimen tyypistymään jokin johdinaines. Esimerkiksi Helsingin seudulla *Kaivopuistosta* on näin saatu *Kaivari*, *Kulttuuritalosta Kultsa*, *Vantaasta Vantsku* ja *Töölöstä Töli(k)ka*. Joskus epävirallinen nimi on muodostettu vain lyhentämällä nimeä: *Paloheinän* sijaan puhutaan *Heinästä* ja *Kaivohuoneen* sijaan *Kaivosta*. Lyhentynyt nimi voi olla myös lyhenne- tai kirjainnimi: *Aleksis Kiven koulu* voi olla pelkkä *Aakoo* ja vaatekauppa *Hennes & Mauritz Hooäm(mä)*. Nimi on myös voitu mukauttaa toisen kielen äännejärjestelmään: *Punavuoren* sijaan puhutaan *Rööperistä*. Kaksikielisillä alueilla tällaisia nimiä on jo historiallisista syistä runsaasti.

Yksi slanginimistölle tyypillinen piirre on ketjuuntuminen: yhden nimen pohjalta on muodostettu lukuisia variantteja ja muunnoksia. Assosiaatioiden ketju voi poikia runsaasti erilaisia nimiä. Esimerkiksi Helsingissä *Arkadia*-niminen ravintola on myös *Arkki*, *Iso Aa*, *Arkku*, *Kirstu* ja *Coffin* (engl. "coffin" tarkoittaa ruumisarkkua).

Epävirallinen nimi ei aina pohjaudu paikan viralliseen nimeen vaan voi olla muodostettu myös itsenäisesti. Tällöin nimi kuvaa paikkaa jonkin sen ominai-

suuden pohjalta. Nimessä saatetaan ilmaista paikan sijainti (*Sokkarinkulma, Ala-Leikkis*), paikalla oleva tai esiintyvä (*Pentutalot* "kerrostalot, joissa asui paljon lapsia", *Juoppopuisto*), paikan ominaisuus (*Smurffitallot* "sinikeltaiset kerrostalot", *Bronks* "pahamaineinen kaupunginosa etäällä keskustasta") tai paikan suhde ihmiseen ja paikan käyttö (*Kutukukkula, Yrjöpuisto*). (Esimerkit ovat Helsingistä ja Kuopiosta.)

Joskus samassa nimessä yhdistyvät nämä kaksi piirrettä; tällöin nimi sekä kuvailee paikkaa mutta myös virallinen asu otetaan nimessä huomioon. Esimerkiksi Helsingin *Munkkivuoresta* käytetty *Mummuvuori* viittaa siihen, että alueella asuu paljon iäkästä väestöä.

Epäviralliset kaupunkinimet ovat usein eräänlaisia lempinimiä ja kiinteä osa tietyn ryhmän kieltä, ryhmäidentiteetin luoja. Muita syitä käyttää näitä nimiä ovat nimien lyhyys ja helppokäyttöisyys sekä se, että nimet tuntuvat värikkäämmiltä ja hauskemmilta. Epävirallisten kaupunkinimien tärkein tehtävä ei siis läheskään aina ole paikan yksilöinti; tähän onnistuisi jo paikan virallista nimeä käyttämällä. Kaupunkinimistö eroaa siis perinteisestä paikannimistöstä ja jo siksi sen tutkimus on arvokasta: se tuo suomalaisen nimistöntutkimukseen uutta tietoa ja ehkä avartaakin käsitystämme nimistöstä.

Johanna Suomalaisella on pysyvä kiinnostus kieleen

Tämän keväisen Sanomalehtiyliopiston viimeisen asiantuntija-artikkelin kirjoittaja on terminologi Johanna Suomalainen. Vaasassa kuusi vuotta asunut joensuulainen valmistui filosofian maisteriksi kolme vuotta sitten. Hän opiskeli Vaasan yliopistossa pääaineenaan nykysuomi, sivuaineina hän luki ruotsia, englantia ja monikielisyyttä. Valmistuttuaankin Suomalainen on jatkanut opiskelua: hän opiskelee iltaisin yleistä kirjallisuustiedettä Helsingin avoimessa yliopistossa.

– Vapaa-aikaani kuluu nykyisin liikaakin opiskeluun, Suomalainen tuumaa.

Monipuolista ja kiireistä työtä

Johanna Suomalainen toteaa, ettei terminologi–työnimike kuvaa hänen nykyistä työtään kovinkaan hyvin, sillä hän ei tee täysipäiväisesti terminologin hommia. Hän onkin toiminut pari vuotta Tekniikan Sanastokeskuksen julkaisemassa aikakauslehdessä, Terminfossa, toimitussihteerinä.

– Muutin Vaasasta Helsinkiin valmistumisen jälkeen, kun sain korkeakouluharjoittelijapaikan TSK:ssa. Kesän harjoittelun jälkeen jäin taloon töihin, Suomalainen kertoo.

Nykyistä työtään on Suomalainen pitää itselleen hyvin istuvana, sillä hän on innostunut viestinnästä ja nautti monipuolisista työtehtävistä.

– Työhöni kuuluu suunnittelua, koordinointia, tekstien kirjoittamista ja muokkaamista, lehden taittamista, kuvankäsittelyä. Työtehtäviini Sanastokeskuksessa kuuluu lisäksi mm. tiedottamista, tekstintarkistusta, kouluttamista, erilaisten aineistojen taittamista sekä www-sivuston ylläpitoa ja kehitystä, Suomalainen listaa.

– Alussa tarvitsin viestinnän koulutusta, ettei kaikkea olisi tarvinnut oppia kantapään kautta, ja aiheen teoreettinenkin puoli alkoi kiinnostaa. Opiskelin Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa viestinnän koulutusohjelmassa, jossa painottui erityisesti viestinnän osaamisen tekninen puoli.

Suomalainen kuvailee normaalia työpäiväänsä TSK:ssa kiireiseksi, epätavallinen päivä hänen mielestään voisi olla sellainen, jolloin ei ole juuri mitään tekemistä.

Nimet kiehtovat edelleen

Kolmen vuoden takaisessa pro gradu–työssään Suomalainen käsitteli Palaasaaren alueen nimistöä, kuten nyt Sanomalehtiyliopisto-artikkelissaankin. Kielet, ja erityisesti suomen kieli on aina ollut Suomalaiselle mielenkiinnon lähde, samoin kuin historiakin. Gradussaan hän onnistui yhdistämään nämä kaksi aihealuetta.

– Aihe tuli Antero Niemikorven ehdotuksesta. Gradua tehdessäni innostuin nimistä valtavasti. Minua kiehtoi ajatus siitä, että nimet paljastavat palan alueen historiaa. Samalla ne kertovat alueen kielestä ja menneestä kulttuurista, Suomalainen erittelee kiinnostustaan nimistöntutkimusaiheeseen.

Nykyisin Suomalaisen kiinnostus nimistöntutkimukseen herää henkiin hänen törmätessään ”epätavalliseen”, läpinäkymättömään nimeen, joka saa pohtimaan alkuperää.

Olen aina ollut kiinnostunut kielistä ja ennen kaikkea Suomen historiasta, ja graduni aiheessa nämä kaksi yhdistyivät kiehtovalla tavalla. Nimet kertovat alueen kielestä ja menneestä kulttuurista.

Heti tutkimustyöni alkuvaiheessa selvisi, ettei Vaasan seudun – saati Palosaaren – nimistöä oltu juurikaan kerätty talteen vuosien varrella. Yksi suurimmista urakoista työssä olikin alueen nimistön kerääminen. Kokosin tutkimani nimistöaineiston useista eri lähteistä: vanhoista kartoista, asiakirjoista, asema-kaavakartoista sekä elämäkerta- ja kaunokirjallisuudesta. Suurimman osan vanhoista, kansanomaisista paikannimistä sain kokoon haastattelemalla vanhoja palosaarelaisia. Heistä oli minulle, kuten yleensä nimestäjälle, suunnaton apu, sillä ilman heitä osa Palosaaren vanhoista paikannimistä – ja pala paikallista kieltä, kulttuuria ja historiaa – olisi yhä edelleen suullisen perinteen varassa.

Armi Niemelä

Tervahovista Kuhnan kulmaan – Palosaaren nimet kertovat alueen historiasta

Johanna Suomalainen

Palosaaren paikannimet heijastavat mielenkiintoisella tavalla alueen historiaa. Alueen nimistöstä on vuosisatojen aikana kehittynyt kerroksellinen kokonaisuus. Nimistön syntyyn ovat vaikuttaneet niin historialliset tekijät kuin alueen kielelliset ominaispiirteet.

Palosaari kehittyi vähitellen sataman ympärille. Vanhan Vaasan sataman mataloituminen 1700-luvun lopussa johti kaupungin ulkosataman siirtämiseen Palosaaren ja Mansikkasaaren väliseen salmeen. Palosaaren kasvuun 1800-luvulla vaikuttivat ratkaisevasti sataman läheisyyteen perustettu Vaasan Puuvilla Manufaktuuri Osakeyhtiö sekä Vaasan paloa seurannut kaupungin siirtäminen nykyiselle paikalleen.

Palosaarelle perustettiin joukko tehtaita, ja alueesta kehittyi Vaasan teollisuuskeskus. Puuvillatehtaan kasvaessa alueelle oli muuttanut runsaasti työläisiä etupäässä Vaasan läänin eri pitäjistä ja Hämeestä. Alun perin ruotsinkielisestä alueesta syntyi nopeasti kaksikielinen työläisyhteiskunta, jonka kielelliset tekijät heijastuvat myös alueen nimistössä. Alueella sanottiin jopa olevan oma puhetapansa – palosaarelaiset puhuivat ”präntöötä”. Puhetapa oli ruotsinsekaista suomea, jossa yhdistyivät Etelä-Pohjanmaan murre ja hämäläismurteet.

Keskustan kupeessa sijainnut Palosaari eli pitkän aikaa kantakaupungista eristettyä elämää. Eristetystä ja pahamaineisestakin teollisuus- ja työläiskaupunginosasta kehittyi vähitellen ”mallikelpoinen” kaupunginosa, joka on tänä päivänä tärkeä osa Vaasan keskustaa.

Kansanomainen paikannimistö

Aloin tutkia Palosaaren alueen historiaa ja paikannimistöä nelisen vuotta sitten tehdessäni lopputyötäni Vaasan yliopistoon. Tarkoitukseni oli selvittää alueen paikannimien nimeämisperusteita sekä tarkastella nimistön muuttumista ja kehittymistä 1800-luvulta nykypäivään.

Palosaaren alueen nimistö muodostaa kokonaisuuden, joka on syntynyt eri aikoina, erilaisin perustein. Vanha, kansanomainen nimistö syntyi vähitellen helpottamaan ihmisten keskinäistä kanssakäymistä. Nimiä annettiin esimerkiksi paikan sijainnin, omistajan, käytön, ominaisuuden tai jonkin paikalla sattuneen tapahtuman mukaan.

Nimen saivat monenlaiset elämiseen, elinkeinoihin ja liikkumiseen liittyneet paikat. Alueennimiä annettiin muun muassa merkittävälle kulmauksille. 1900-luvun alussa puhuttiin esimerkiksi *Osulan kulmasta*, *Kuhnan kulmasta* ja *Fågelbergin kulmasta* (puheessa myös *Fookelperin kulma*). Osuusliikkeen kahvilasta nimensä saanutta *Osulan kulmaa* lukuun ottamatta alueen kulmaukset nimettiin yleensä henkilöiden – monesti kulmauksissa toimineiden kauppiaiden – mukaan. *Kuhnan kulmassa* sijaitsi 1900-luvun alussa Maria Kuhnan siirtomaatavara-kauppa ja *Fågelbergin kulmassa* hiukan myöhemmin Herman Fågelbergin leipomo ja sekatavara-kauppa.

Nimiä annettiin myös yhteisössä merkittävälle asunnoille ja kortteleille. Puuvillatehtaan työläisten asuinalueita nimitettiin *Betlehemiksi* (puhekielessä yleensä *Petleheem*, *Petleheemi* ja *Peetlehem*) ja *Kapernaumiksi*. Raamatunaiheiset nimet olivat aikoinaan hyvin suosittuja: *Betlehem*-nimisiä paikkoja on löytynyt Suomesta yli sata kappaletta.

Kansanomaiselle paikannimistölle oli tyypillistä, että nimen asu saattoi vaihdella. Esimerkiksi puuvillatehtaan ranta-alueita kutsuttiin sekä *Puuvillanrannaksi* että *Puuvillanrannaksi*. Samalla paikalla saattoi myös olla useampi nimi samaan aikaan käytössä. Toria kutsuttiin ainakin *Puuvillantoriksi*, *Tehtaantoriksi* ja *Maalakstoriksi*. Kahden ensimmäisen nimen nimeämisperuste on helposti arvattavissa, mutta viimeksi mainittu voi ihmetyttää. Nimi on muodostettu torin ruotsinkielisestä nimestä *Malaxtorget*, joka taasen on saanut nimensä *Maalahdesta* (ruots. *Malax*) tulleiden torimyyjien mukaan.

Torin kansanomaiset nimet ovat saattaneet syntyä hiukan eri aikoihin, mutta ne esiintyivät kielenkäytössä rinnakkain toistensa rinnakkaisniminä.

Kaavanimet kertovat

Myöhemmin kansanomaisten nimien rinnalle alkoi muodostua hallinnollista tietä syntyneitä kaavanimiä, jotka vähitellen valtasivat tilaa kansanomaiselta nimistöltä. Kaavanimiä luotiin vanhojen kansanomaisten paikannimien pohjalta (kuten *Tervahovinranta* ~ *Tervahovinkuja*) ja ympäristön leimaa-antavien piirteiden mukaan (kuten *Kaivotie* ja *Venevalkamantie*). Kaavanimistön luomisessa turvautttiin myös ryhmänimiin ja muistonimiin.

Ryhmänimien aiheena käytettiin muun muassa 1800-luvun suuren vaasalaisen laivanvarustajan Carl Gustaf Wolffin laivannimiä. Wolff rakennutti laivansa Palosaarella sijainneella veistämöllään ja nimesi muutamia laivojaan kreikkalaisten ja roomalaisten jumalten mukaan. Vuoden 1942 asemakaavassa hyväksyttiin neljä Wolffin laivannimien mukaan nimettyä tietä: *Apollontie*, *Neptunintie*, *Pallaksentie* ja *Saturnuksentie*. Nimistöntutkimuksessa näitä nimiä kutsutaan säilyneiksi nimiksi, sillä tiennimet ovat yhä edelleen osa Palosaaren kaavanimistöä.

Toinen – ja huomattavasti tavallisempi – ryhmänimisarja Palosaaren kadunnimistössä ovat merenkulkuun liittyvien ammattinimikkeiden pohjalta luodut kadunnimet *Kapteeninkatu*, *Luotsikatu*, *Merimiehenkatu*, *Perämiehenkatu* ja

Pursimiehenkatu. Suomenkieliset nimet löytyvät ruotsinkielisten rinnalta jo 1900-luvun alun epävirallisista kartoista, mutta virallisia nimiä niistä tuli vasta vuonna 1939, jolloin asemakaavassa vahvistettiin Palosaaren alueen ensimmäiset suomalaiset kadunnimet. Ruotsinkieliset nimet virallistettiin asemakaavassa jo vuonna 1914.

Kaavanimiä on annettu myös alueella vaikuttaneiden tai muuten merkittävien henkilöiden muistoksi. Palosaaren kehityksen kannalta hyvin merkittävässä asemassa olleet C. G. Wolff ja puuvillatehtaan perustaja August Alexander Levón saivat omat katunsa jo 1900-luvun alkupuolella. Katukilpiin jättivät nimensä myös kansalais sodassa taistelleet ja menehtyneet jääkäri luutnantti Oskar Peltokangas sekä Peltokankaan nuori avustaja, sotilas Onni Kokko.

Palosaari – palanut vai kulotettu saari?

Nimen käyttäjä ei yleensä ajattele nimen kuvaavaa sisältöä. Palosaaresta puhuttaessa harvemmin ajatellaan nimen osia *palo* ja *saari*. Nimi on käyttäjälle leksikaalistunut etiketti, jolla tarkoitetaan Vaasan tiettyä kaupunginosaa.

Palosaari-nimen alkuperästä ei ole varmaa tietoa. Varmaa on kuitenkin, että alueen ruotsinkielinen nimi *Brändö* on vanhaa perua. Nimi on otettu käyttöön ainakin jo 1600-luvulla. Suomenkielinen vastine *Palosaari* ilmestyi karttoihin vasta 1900-luvulla, mutta nimi on todennäköisesti ollut käytössä aiemmin.

Yhden tulkinnan mukaan Palosaari on saanut nimensä metsäpalosta. Alueella on aikoinaan kasvanut mäntyjä, jotka ovat mahdollisesti syttyneet tuleen polttaen suuren osan saaresta. Tätä teoriaa puoltaa se seikka, että Suomesta löytyy muitakin Brändö-nimisiä paikkoja, jotka ovat saaneet nimensä metsäpalon seurauksena: Ahvenanmaan saariston *Brändö* ja Helsingin *Kulosaari* (ruots. *Brändö*). Toinen mahdollinen tulkinta on, että nimi on syntynyt kulotuksen seurauksena. Kalastajilla oli tapana kulottaa saaria lammaslaitumiksi. Tämä ikivanha tapa on ollut käytössä myös Vaasan seudulla.

Ruotsinkielisestä alueennimestä *Brändö* on aikoinaan syntynyt suomenkielinen mukaelma *Präntöö*, jonka rinnalla on ollut käytössä myös ruotsin kielen äännerakennetta enemmän mukaileva *Brändöö*. Nimet ovat todennäköisesti syntyneet suomalaisasutuksen lisääntyttyä alueella, mahdollisesti jo 1800-luvulla.

Myös nimistö muuttuu

Ympäristön muuttuessa myös tarve puhua eri paikoista muuttuu. Suurin osa Palosaaren kansanomaisista nimistä on jäänyt pois käytöstä. Nimet kävivät tarpeettomiksi, kun nimien kohde, käyttötarve tai käyttäjäkunta katosi. Nimet voidaan edelleen muistaa, mutta niitä ei enää käytetä aktiivisesti. Nimistön tutkimuksessa tällaisia nimiä kutsutaan **kadonneiksi nimiksi**.

Nimi voi poistua käytöstä, vaikka sen tarkoite jäisikin elämään. Suuri osa Palosaaren alueen vanhoista luontonimistä on kadonnut, vaikka niiden tarkoite on yhä edelleen olemassa. Aikoinaan alueella oli esimerkiksi parikymmentä mäennimeä (mm. *Mussunmäki*, *Piki(p)ruukinmäki*, *Pumpulimäki*, *Seppelinin mäki*, *Tynnyrimäki* ja *Weijolan mäki*), joista yksikään ei ole enää aktiivisessa käytössä.

Kansanomaiset paikannimet eivät kuitenkaan aina katoa alkuperäisten kohteidensa mukana. Nimet voivat jatkaa elämäänsä muunlajisiin paikkoihin kiinnittyneinä. Nimistöntutkimuksessa tällaisia nimiä kutsutaan siirrynnäisiksi. **Siirrynnäinen nimi** tarkoittaa ilmausta, joka siirtyy vanhasta tarkoitteesta yksilöimään uutta tarkoitetta. Paikasta voidaan esimerkiksi alkaa käyttää jonkin läheisen paikan vanhaa nimeä tai nimenantaja voi nimetä paikan jonkin tuntemansa jo nimetyn paikan mukaan.

Palosaaren nimistöstä löytyy muutama siirrynnäinen nimi: *Onkilahdenkatu* sijaitsi ensin Onkilahden toisella puolella, silloisen Onkilahden konepajan ja nykyisen Wärtsilän alueella. Nimi poistui käytöstä, kun konepaja laajeni kadulle saakka. Palosaaren puolella nimi otettiin virallisesti käyttöön ruotsinkielisenä vuonna 1914 ja suomenkielisenä vuonna 1939.

Palosaaren paikannimistö on alun perin ollut ruotsinkielistä, ja suomenkieliset nimet syntyivät vähitellen ruotsinkielisten rinnalle alueen suomenkielisen väestön määrän kasvaessa. Nimet on ilmeisesti aluksi luotu etupäässä ruotsinkielisten nimien pohjalta joko mukauttamalla nimet suomen kieleen tai kääntämällä ne kokonaan.

40

Mukautunut nimi tarkoittaa nimistöntutkimuksessa kielestä toiseen lainautunutta nimeä, joka on mukautunut lainaajakieleen äänteellisesti. Mukautuneisiin nimiin voidaan Palosaaren nimistössä laskea kuuluviksi nimet, joiden pohjana on ruotsinkielinen, äänteellisesti suomen kieleen mukailtu henkilönnimi (esim. sukunimi *Dahlin* ~ *Talininmäki*, *Taliininmäki*, *Dalininmäki*, *Daliininmäki*) sekä nimet, joiden pohjana on ruotsinkielinen yleisnimi (ruots. *högbacken* ~ *Hööpakka*).

Nimistöntutkimuksen näkökulmasta Palosaaren paikannimistössä voidaan katsoa olleen (ja yhä olevan) myös **muuttuneita nimiä** sekä **syrjäyttäjänimiä**. Muuttunut nimi tarkoittaa nimeä, jonka asussa on tapahtunut jokin kielellinen muutos. Muuttuneisiin nimiin voidaan myös laskea ilmaukset, joilla on sama tarkoite, mutta hiukan toisistaan poikkeava nimiasu. Palosaaren nimistössä muuttuneita nimiä ovat muun muassa saman nimi-idean ilmaisevat kaavanimet, joilla on erilaiset perusosat (esim. *Tervahovinkatu* ~ *Tervahovinkuja*).

Syrjäyttäjänimi tarkoittaa nimeä, joka on syrjäyttänyt aiemmin käytetyn nimen; syrjäyttäjänimi on kokonaan erilähtöinen kuin paikan aiempi nimi. Monesti kadunnimien kohdalla on kyse syrjäyttäjänimistä, kun asemakaavassa hyväksytty uusi nimi syrjäyttää kadun vanhan nimen.

Nimien kierrätystä yliopistoalueella

Yliopistoalue on Palosaaren historian kannalta erittäin keskeisellä paikalla, sillä alun perin sataman ja myöhemmin puuvillatehtaan myötä alueesta kehittyi jo 1800-luvulla kaupunginosan keskus. Yliopistoalueen nimistö sisältää joukon Palosaaren nuorimpia paikannimiä – nimistö on syntynyt pääasiassa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tuoreudesta huolimatta nimistössä ovat keskeisellä sijalla alueen vanhat nimet, joita on onnistuneesti käytetty nimeämisen pohjana. Yliopistoalueen nimet muodostavat kokonaisuuden, joka heijastaa erityisesti historiaa.

Yliopiston päärakennus *Tervahovi* on nimetty alueelle 1800-luvulla rakennetun ja 1970-luvulla puretun tervahovin mukaan. Yliopiston suurin auditorio on Tervahovissa sijaitseva *Levón*, joka on nimetty Vaasan Puuvilla Manufaktuuri Oy:n perustajan A. A. Levónin mukaan. Yliopiston päärakennuksessa sijaitsee myös kolme pienempää auditoriota, *Wolff*, *Kurtén* ja *Palomäki-sali*. Myös nämä ovat saaneet nimensä Palosaarella vaikuttaneiden miesten mukaan.

Yliopiston hallintorakennus on nimeltään *Luotsi*. Rakennus on saanut nimensä Palosaaren satamaan 1800-luvun puolivälissä perustetusta luotsilaitoksesta. Puuvillatehtaan vanhaa kehräämörakennusta, jossa sijaitsevat humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, kutsutaan nimellä *Fabriikki*. Nimi on mukautettu suomen kieleen ruotsin sanasta *fabrik* (suom. tehdas). Yliopiston koulutus- ja tutkimuskeskus Levón-instituutti puolestaan sijaitsee vanhassa puuvillatehtaan konttorirakennuksessa, josta juontaa myös rakennuksen nykyinen nimi *Konttori*.

Myös yliopistoalueen kaavanimistö koostuu eri ikäisistä kerrostumista. Alueen vanhimmat kaavanimet ovat 1900-luvun alusta (esim. *Wolffintie*) ja uusimmat vuosisadan lopusta. Yliopistoalueen eteläosassa, merenrantaa mukailleen kulkeva yliopiston nimikkotie *Yliopistonranta* on alueen uusinta nimiainesta. Nimi syrjäytti vuonna 1998 tien vanhan nimen *Puuvillaranta*. Nimenmuutos lähti liikkeelle nimitoimikunnalle 1996 tulleesta aloitteesta, jossa ehdotettiin *Puuvillaranta*-nimen muuttamista joko *Yliopistonkaduksi* tai *Yliopistonrannaksi*. Nimitoimikunta katsoi yliopiston merkityksen Vaasan kaupungille niin suureksi, että yliopisto ansaitsi oman nimikkokadun. *Yliopistonranta*-nimeen päädyttiin, sillä nimen katsottiin korostavan yliopiston sijaintia meren rannalla.

Opiskelijat perehtyvät Vaasan historiaan nimistöntutkimuksen ohessa

Opiskelijat Heta-Liisa Kapiala ja Laura Ylihärsilä tutkivat yhdessä Vöyrinkaupungin nimistöä. Vaasan yliopiston Nykysuomen ja kääntämisen laitoksen nimistöntutkimuskurssin yhtenä osana on nimestystehtävän teko, jota kaksikko on työstänyt jo kuukausia.

– Ensin meille ei meinannut löytyä aihetta. Sitten kävimme keskustelemassa kaupunkisuunnittelussa Marketta Kujalan luona sopivasta aiheesta ja päädyimme tähän, koska Vöyrinkaupungin kaduista historiaa ei ole kokonaisuudessaan kirjattu, Kapiala kertoo nimestysprojektin alkutaipaleesta.

Kapiala ja Ylihärsilä tarkastelevat Vöyrinkaupungin suomenkielistä nimistöä. He kertovat alueen nimistön olleen täysin ruotsinkielistä. Aina neljäkymmentä luvun puoleen väliin saakka Vöyrinkaupungin nimistössä suomenkieliset versiot nimistä olivat vain epävirallisessa käytössä.

42

– Melkein kaikki suomenkieliset nimet ovat suoria käännöksiä ruotsinkielisistä, sanoo Kapiala.

Kaksikon mielestä tiedon hankkimiseen on kulunut yllättävän paljon aikaa. Osa nimien historiaan liittyvästä tiedosta on saatu haastattelemalla, osa taas tutkimalla asiakirjoja ja karttoja. Joidenkin nimien alkuperä on jäänyt täysin hämärän peittoon.

Kapialan mielestä nimistöntutkimuskurssin antoisin osio on ollut edellisenä viikonloppuna Arbiksella pidetty Marianne Blomquistin luento. Hänen mukaansa luennolla kerrottiin valaisevia tarinoita Vaasan kaupungin ja saariston historiasta.

– Olisi voinut oppia enemmän, jos luento olisi järjestetty vain meille kurssilaisille. Tilaisuus oli esimerkiksi myös avoimen yliopiston ihmisille. Olisin tarvinnut enemmän taustatietoa historiasta ja nimistöntutkimusta, jotta olisin saanut kaiken irti, pohtii Kapiala.

– Minusta mielenkiintoisinta on ollut Jussi Kankaan haastattelut. Kangas on vaasalainen nimistöntutkimuksen pitkäaikainen ja asiantunteva harrastaja. Hänellä on tietoa ja juttuja useista paikoista ja nimistä Vaasassa, Ylihärsilä sanoo.

Naiset toteavat työnsä olevan vielä kesken. Kirjoitustyö on melkein kokonaan tekemättä, mutta työmateriaali ja tarvittavat tiedot on jo kerätty.

– Innostavaa nimistöntutkimuksesta tekee se että nimiä tutkimalla paikasta saa ihan erilaisen otteen, tietää paikan historiasta, Kapiala selvittää.

– Nyt katselee tienviittoja aivan toisella tavalla kuin ennen, miettii mitä nimien taustalla on, Ylihärsilä täydentää.

Vöyrinkaupungin katujen, paikkojen ja rakennusten nimiä ja historiaa

Vöyrinkaupunkia ovat rakentaneet vahvasti vöyriäiset, joiden mukaan alue on saanut nimensäkin. Rakentaminen oli vilkkainta 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkuvuosina. Kaupunginosa oli silti vielä 1950-luvulla paljolti rakentamaton aluetta, jolloin siellä oli enimmäkseen metsikköä ja viljelemätöntä maata.

Vöyrinkaupungin kaikilla kaduilla on sekä suomen- että ruotsinkielinen nimi. Suomenkieliset kadunnimet ovat suoria käännöksiä ruotsinkielisistä lukuunottamatta *Järvoikatu*, jonka ruotsinkielinen nimi on *Träskgatan* ja jonka siis pitäisi olla suomeksi *Lampikatu*. Vuoden 1922 tienoilla Vaasa suomenkielistyi, mutta vasta vuonna 1945 suomenkieliset katujen nimet virallistettiin.

Nimet ovat johdonmukaisia ja liittyvät paikallishistoriaan. Esimerkiksi *Olympiakatu* on hyvä esimerkki nimestä, joka on syntynyt paikallishistoriasta: kadun varrella on toiminut Suomen moottoritehdas, joka valmisti Olympianimisiä moottoreita. Myös *Myllykatu* liittyy Vöyrinkaupungin paikallishistoriaan. Katu on saanut nimensä Vaasan Höyrymylly Oy:n myllylaitoksen mukaan. Kadun molemmissa päissä on ollut mylly, Pitkänlahdentalon mylly ja Bertsin mylly. Ainakin Pitkänlahdentalon myllyn perustukset ovat edelleen näkyvissä.

Himalajankatu yhdistää toisiinsa Sepänkyläntien ja Konepajakadun. Vaasan kaupungin matkailukartassa vuodelta 1945 sekä kartassa vuodelta 1967 Himalajankatu ulottuu aina Laivakadulle asti. Kartassa vuodelta 1971 kadusta ei jostain syystä ole mainintaa, mutta vuoden 1981 kartalle katu on palautettu, ulottumaan kylläkin vain Konepajakadulle asti.

Alueella on aikoinaan toiminut Vaasan hiihtäjien hiihtokeskus, ns. Siltinmonttu. Paikalla on ollut kaksi hyppyrimäkeä, joiden kiinnikkeinä olleet terästäpit ovat edelleen näkyvissä.

Laivakatu ja Kalastajankatu liittyvät Vöyrinkaupungin varhaisempaan historiaan. Nimi *Laivakatu* on tullut siitä, että kalastajat ovat pitäneet veneitensä Onkilahden (alkuperäinen nimi on Ejdsfjärden) rannalla. Nimi *Kalastajankatu* taas on tullut siitä, että kalastajat rakensivat alueelle kala-aittoja sekä jälkepäin myös omat talonsa. Myös *Pitkänlahdenkatu* liittyy alueen merelliseen historiaan. Nimi tulee Onkilahden sivulahdesta Pitkästälahdesta, joka sittemmin on pumppaamon rakentamisen jälkeen kuivunut. Katu jaettiin 1945, jolloin radan eteläpuolella olevasta osasta tuli Asemakatu.

Vöyrinkaupungissa on myös katuja, jotka ovat saaneet nimensä jonkin ulkoisen ominaisuuden mukaan. *Pitkäkatu* on Vaasan pisimpiä katuja, ja nimi johtuu juuri tästä ominaisuudesta. *Vuorikatu* puolestaan on saanut nimensä siitä, että se kulkee Vöyrinkaupungin korkeimman kohdan, ns. Rosenbergin mäen yli. Katu nousee Onkilahden jo kuivuneesta matalikosta ja ulottuu aina Myllykadulle asti. Katu jaettiin vuonna 1945, jolloin itäisestä puoliskosta tuli Kirjastonkatu.

Vöyrinkaupunki on puutaloaluetta, jossa vanhojen, kauniiden talojen lisäksi on palokujia ja hyvin säilyneitä pihapiirejä. Alueen asemakaavaa muutettiin vuonna 1984 vanhan rakennuskannan säilyttämiseksi. Useimmat Vöyrinkaupungin puutaloista ovat tänä päivänä suojelukohteita, mikä takaa vanhan puutalo-idyllin säilymisen. Alueen palokujat ovat tärkeä osa miljöötä ja säilytetty osana perinteistä kaupunkirakennetta. Vöyrinkaupungin taloja ja tontteja ostettiin ja myytiin tiheään tahtiin yli sata vuotta sitten. Vuodesta 1890 lähtien omistajat olivat maaseudulta, lähinnä Vöyriltä tulleita talollisia. Rakentaminen oli vilkkainta 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkuvuosina.

Useimmat alueen rakennuksista ovat yksityisomistuksessa, mutta myös valtion ja kaupungin omistuksessa olevia taloja löytyy. Esimerkki kaupungin omistuksessa olevasta rakennuskokonaisuudesta on Malmöntalo, joka sijaitsee Vöyrinkatu 2:ssa. Kiinteistöön kuuluu kolme vaaleaksi rapattua tiilirakennusta, joiden rakennuskustannuksista aikoinaan on huolehtinut Malmö'n kaupunki ja Ruotsin Euroopanavun Malmö'n alaosasto, siitä nimi *Malmöntalo*. Kaupungin omistuksessa on myös funktionalismia hyvin edustava, komea SOK:n liiketalo, joka sijaitsee maasillan kupeessa.

Yksityisomistuksessa puolestaan on *Cantaren* talo, joka sijaitsee Vöyrinkatu 12:ssa. Talo edustaa puujugendia ja on erittäin koristeellinen kulmatalo. Kertomusten mukaan talossa kummittelee ja useat asukkaat ovat eri aikoina kuulleet lapsen itkua, vaikkei lasta ole ollutkaan paikalla. Myös Vaasan lasi- ja peilihiomo, joka sijaitsee Vöyrinkatu 1:ssä, on yksityisomistuksessa. Kokonaisuuteen kuuluu kaksi asuinrakennusta ja tiilinen työpajarakennus ja siinä on aikoinaan toiminut Pohjolan viinatehdas.

Vöyrinkaupunki ja sen nimistö on monipuolinen tutkimuskohde kenelle tahansa Vaasan historiasta kiinnostuneelle. Alueen nimistö on verraten monikerroksista ja -puolista johtuen siitä, että alueella on asuttu kauan, vaikka Vaasa onkin vuoden 1852 palon vuoksi melko nuori kaupunki. Vöyrinkaupungin nimistöstä ja historiasta löytyisi aineistoa varmasti useampaankin tutkimukseen.

Heta Kapiala ja Laura Ylihärsilä

Mustikkamaa-ryhmä löysi metsän keskeltä hakamaan

Vaasan yliopistossa nykysuomea pääaineenaan opiskelevat Pirkko Hurtig, Marjut Männistö ja Joanne Pelkonen ovat yhdistäneet voimansa tehdäkseen nimistöntutkimuskurssin harjoitustyön. Kolmikko kutsuu itseään Mustikkamaa-ryhmäksi: se tarkoittaa Vaasassa Melaniemen ja Strömberg Parkin välissä oleva maa-alueetta, jota nykyisin kutsutaan Mustikkamaaksi. Alueelle kaavaillaan parin tuhannen asukkaan asuinalueetta, joten kadunnimille on tarvetta.

– Ajatuksena oli se, että voisimme löytää historiasta jotain sellaista mitä voi käyttää katujen nimeämisessä, selvittää Marjut Männistö.

Tällä hetkellä Mustikkamaa suurimmilta osin on metsän peitossa. Ryhmäläisille selvisi myös että Melaniemi on ollut veden peitossa, eikä alueella tämän vuoksi olen kovin kauas ulottuvaa historiaa nimistön suhteen.

– Aluksi tuntui, ettei kukaan niistä, joihin otimme yhteyttä, muistanut alueen nimistä mitään, eikä materiaalia saada millään kokoon, että paikka oli ”se metsä vaan”. Nimistökurssin luennoitsija, Terhi Ainiala sanoi luennolla, että joitakin alueita ei nimetty, koska sitä ei koettu tarpeelliseksi. Luulimme että niin saattoi olla Mustikkamaallakin, Männistö selittää.

– Vähitellen metsän keskeltä alkoi kuitenkin niin sanotusti löytyä elämää, kiteyttää Pirkko Hurtig ryhmätyön pahkuista alkutaivalta.

Pirkko Hurtig on haastatellut alueella pitkään asuneita henkilöitä, joilla on tietoa alueen vanhoista nimistä. Hänen mukaansa haastattelut ovat sisältäneet enemmänkin elämäntarinoita kuin työmateriaalia nimistöntutkimukseen. Haastattelut ovat hänen mielestään olleet mielenkiintoisia, sillä muistoja jaettavaksi kertojilla riittää, vaikka nimiaines pitää haastattelijan osata poimia sivumaininnoista.

Ryhmäläiset kertovat löytäneensä hedelmällisimmän lähteen luetteloista, jotka liittyvät Vaasan kaupungin historiaan; kaupungin kauppiasoikeuksien anojiin.

– Näistä maistraatin pöytäkirjoista ja kaupungin historiasta löytyi selaista tietoa, että Mustikkamaalla on ollut 1970-luvulle saakka hakamaata, jonne kaupunkilaiset ovat vieneet eläimiään laitumelle, Männistö kertoo.

Ryhmäläiset saivat idean yhdistää nimien muodostamisessa hakamaat, tavalliset ihmiset ja kauppa-oikeuksien anojat. He päätyivät ehdotukseen ammattinimikkeistä kadunnimiksi, esimerkiksi pääkatu Mustikkamaalla olisi Hakamaantie, poikkikatuja voisivat olla Napintekijänkuja sekä Savenvalajantie, sen mukaan, missä kenelläkin on aikoinaan ollut haka-alueetta.

Ryhmäläiset suhtautuvat työhönsä innostuneesti, alun vaikeuksista huolimatta. Heidän mielestään karttojen tutkiminen on ollut vaivalloista, karttojen kielen ja tekstin vähyydenkin takia.

– Nyt vasta aihe on alkanut purkautumaan jollain lailla, vaikka paljon on vielä työtä tekemättä. Sanomalehtiyliopiston seminaariin mennessä pitää olla valmis, koska siellä työtämme puretaan, Hurtig toteaa.

– Nimien jäljittämien on pitkäjänteistä työtä, ei välttämättä viikossakaan saa juuri mitään selville, Pelkonen lisää.

Hänen mukaansa nimistökurssin ohjaajat suhtautuivat positiivisesti heidän keksimäänsä ajatukseen vanhoista ammattinimikkeistä kadunnimiksi. Ryhmäläiset toivovat heidän ideansa vietävän käytäntöön.

Armi Niemelä

***

Hakamaasta Mustikkamaaksi

Tarkastelemme niin kutsutun Mustikkamaan kaupunginosan historiaa ja historiasta kumpuavia nimiaiheita. Aihe on mielenkiintoinen, koska Vaasan kaupungin suunnitelmissa on saada Mustikkamaan osayleiskaava kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi vuoden 2003 loppuun mennessä.

Aineistoa olemme keränneet Vaasan maakunta-arkistosta, Vaasan maanmittauslaitokselta ja Runar Niemisen kotiarkeistosta. Lisäksi olemme haastatelleet useita henkilöitä, joista osa on asunut tutkimallamme alueella.

Mustikkamaan nimistö

46

Haastattelemamme henkilöt eivät tunnistanee *Mustikkamaan* aluetta osaksi nykyistä *Melaniemeä*. Kartasta näyttämämme alue oli heidän mielikuviansa mukaan joko *Radanvarsi*, *Huutoniemi* tai *Vanha satama*.

Mustikkamaan aluetta ei ole nimetty erilliseksi alueeksi vaan se kuuluu historiallisesti Melaniemeen, Liisanlehtoon ja Huutoniemeen. Nykyisin Mustikkamaan alue rajoittuu Yhdystiehen, Välitiehen, Itä-Melaniemen asutukseen ja rautatiehen. Nykyinen Melaniemen alue on nähtävissä jo 1600-luvun kartoissa pienenä saarena. Saari alkoi suurentua maankohoamisen myötä.

Vaasan historiassa Melaniemen alueesta käytetään useita eri nimiä. Vuonna 1696 porvaristo päätti rakentaa sillan niin sanottujen *Virtakivien* yli *Hästholmenilta Melmönmaahan*. Ulkolaiturin valmistuttua monet kauppiaat rakensivat aittojaan merestä kohoaville kareille ja myös isommalle *Melmönsaarelle*. Kaupungin yleiselle laitumelle mantereen puolelle päästettiin lehmät ja joutohevoset, nuori nautakarja oli vietävä *Melmölle*, lampaat ja vuohet pienemmille saarille.

Vanhoissa kartoissa on Melaniemen alueesta käytetty nimiä *Mellmo*, *Melmä*, *Melmolandet*, *Mälmolandet*. Mustikka-aiheeseen liittyvät nimet *Blåbärsholmen* ja *Blåbärsfjärden* sekä *Gräsholmen* esiintyvät myös vuoden 1782 kartassa. *Blåbärsholmen* ja *Gräsholmen* ovat nykyisen Strömberg parkin kohdalla. *Blåbärsfjärden* sijaitsee nykyisen Rytilaakson ja Korkeamäen välissä.

Tiet

Karttatietojen perusteella Mustikkamaan alueella on ollut ainoastaan yksi tie. Tietä on kutsuttu *Vägen till Brändö*, *Välitieksi*, *Vanhaksi tieksi*, *Kuninkaantieksi*, *Pusutieksi* ja *Lemmenpoluksi*.

Vuoden 1821 kartassa tietä kutsuttiin nimellä *Vägen från Brändö*. Tie kulki nykyisen Mustasaaren sairaalan kohdalta Liisanlehdon kautta kanavan yli Melaniemen kautta Palosaarelle. Vaasan kauppiaat vaativat kanavan ruoppaamista, jotta kulku satamaan ja kaupunkiin helpottuisi. Ruoppaaminen toteutettiin, ja vuosina 1839–1847 kanavan yli johtanut silta purettiin. Näin tielinja muutettiin kulkemaan Pappilanmäen kautta.

Uutta tietä Vanhasta satamasta Hietalahteen alettiin vaatia vuonna 1864. Vaatimus hyväksyttiin, ja tietä ryhdyttiin rakentamaan 1860-luvulla. Tietä Huutoniemen kautta alettiin rakentaa samoihin aikoihin. Se oli valmis ainakin jo 1890-luvun alussa. Tien käyttö oli kuitenkin vähäistä.

Rautatie Seinäjoelta Vaasaan rakennettiin vuonna 1882. Rata vaikeutti tien käyttöä, koska se ylitti tien Mustikkamaan alueella kahdesti. Muistitiedon mukaan junan piti usein pysähtyä, koska laitumelle matkalla olleet lehmät olivat radalla. 1920-luvun jälkeen tie suoristettiin kulkemaan radan vartta Mustikkamaan puolella.

Tietä kutsuttiin Välitieksi, koska Vanhasta Vaasasta kulki kolme tietä Vaasan keskustaan. Yksi tie kulki Vanhasta Vaasasta Korkeamäen kautta kaupunkiin. Toinen tie kulki kaupunkiin Huutoniemen kautta, ja Välitie jäi näiden teiden väliin. Välitie oli postiosoitteena 1900-luvulla.

Kuninkaantie-nimi tulee muistitiedon mukaan siitä, että tietä pitkin on ratsastanut kuningas. Jotkut haastattelemamme henkilöt ovat kutsuneet tietä myös Pusutieksi ja Lemmenpoluksi.

Talot

Mustikkamaan alueella oli 1900-luvulla neljä taloa, joista kaksi oli Valtion rautateiden omistuksessa. Toiset kaksi on paikannettu haastattelujen perusteella. Nykyisin paikalla ei ole taloja vaan ne on purettu.

Haastattelemamme Kalevi Koskisen isä oli rataesimies. Koskiset muuttivat *Radanvartijan taloon* vuonna 1934. Talo purettiin 1990-luvun lopussa.

Vanha vahtitupa sijaitsi radanvartijan talosta kaupunkiin päin. Talossa oli useita vuokralaisia (esim. Lavast, Ekholm, Jukarainen ja Taka). Talon lähellä oli peltoja, joilla nuoriso pelasi ja leikki. Huutoniemeltä saakka kuljetettiin lehmä talon lähellä olevalle laitumelle.

1900-luvun alussa talossa asui Lavastin perhe. Perheen tytär Anna murhattiin Vaasan ja Vanhan Vaasan radan varressa vuonna 1905, kun hän oli viemässä ruokaa heinäväelle nykyisen Strömberg parkin alueelle. Radan varressa on muistomerkki tyttären muistoksi.

Wilhelmssonin talo oli pieni talo ahteen päällä. Se oli keskeneräinen.

Thorsin talo oli maalaistalo, joka sijaitsi Välitien varressa.

Hakamaat

Pissmyrshaga eli *Kusiaishaka* oli luonnonhaka. Haka oli luonnonkaunis paikka, jonne Huutoniemen ruotsinkieliseltä koululta tehtiin retkiä.

Starrhaga oli viljelty haka, jossa kasvoi saraheinää.

Bodviken (*Boviken*) esiintyy 1700-luvun kartoissa. Tuolloin Bodviken oli pelto-alue, josta oli erotettu pieniä tilkkuja kaupunkilaisten viljelysmaaksi. Nykyisin Yhdystie kulkee alueen päältä.

Muut

Femti(o)tvåan eli *Viiskakkonen* oli paikka Välitien varrella. Siellä kasvoi paljon suuria mäntyjä, jotka muodostivat kuin holviston tien ylle. Erään männyn kylkeen oli puukolla kaiverrettu numero 52. Puu on kaadettu sodan aikana. Paikkaa käytettiin suunnan määrittämiseen. Esimerkiksi jokin saattoi sijaita viiskakkosesta eteenpäin tai kaupunkiin päin. Viiskakkonen oli kaupungin takseillekin tuttu osoite, ja taisipa se liittyä hieman naisiin.

Teslefin tiilitehdas (*Teslefs tegelbruk*) sijaitsi radan toisella puolella lähellä kanavaa. Aluetta, jossa Teslefin tiilitehdas sijaitsi, kutsuttiin nimellä *Pättis*.

Pikipruukissa tehtiin pikeä, joka oli vientituote 1600-luvulla. Pikiruukkeja on ollut Vaasassa useita, esimerkiksi Pappilanmäellä. ”Tehdas sijaitsi sataman luoteispuolella Beckholmenilla, joka oli jo kasvamassa Melmönmaahan kiinni”.

Strömstensådran eli *Virtakivet* oli suosittu uintipaikka.

Lopuksi

Jotta nimi säilyisi, sitä on aktiivisesti käytettävä. Jos nimen käyttäjien ketju katkeaa, nimi katoaa. Nimi katoaa, jos sen tarkoittama paikka on hävinnyt. Jos paikka häviää, niin siitä ei enää tarvitse puhua. Näin on tapahtunut myös Mustikkamaalla. Entiset haat ovat metsittyneet ja talot on hävitetty. Tie on menettänyt entisen merkityksensä ja ennen suuntaa määrittäneet kohteet ovat kadonneet.

Useat tiet, esimerkiksi Vältie ja Kuninkaantie ovat jo käytössä. Samoin itse Mustikkamaan aihepiiriin liittyvät nimet, kuten Mustikkatie ja Puolukkatie ovat jo kadunniminä Vaasassa. Yleisten nimeämistapojen mukaisesti myöskään talojen nimet eivät ole käyttökelpoisia kadunnimiä. Näin ollen haastatteluista saamamme nimiaineisto ei riitä Mustikkamaan tulevan kaavanimistön pohjaksi.

Pirkko Hurtig, Marjut Männistö ja Joanna Pelkonen

Vaskiluoto

Vaskiluodon kaavanimistön kehityksestä

Kaupunginvaltuuston kokous hyväksyi 25.4.1894 ehdotuksen Vaskiluodon ensimmäiseksi asemakaavaksi. Kaavoituksen käynnistymiseen oli vaikuttanut voimakkaasti se, että satama oli päätetty siirtää Palosaarelta *Vaskiluotoon* eli *Vasikkaluotoon*, mitä nimitystä alueesta myös käytettiin. Ensimmäinen asemakaava sisälsi yhteensä 27 katua. Sen muodostaminen kesti neljä vuotta, mutta se jäi silti nimistöltään keskeneräisen tuntuiseksi. Viitteenä tästä on se, että numeroituja Huvilakatuja oli 4 ja Tehtaanteitä 5.

Vuonna 1918 Vaskiluodolle muodostettiin jälleen uusi asemakaava. Kaavanimistö oli jaettu sijainnin mukaan kuuteen osaan ja nimet olivat paljolti muistonimiä. Uusi asemakaava poikkesi edellisestä niin nimeämiskäytännöltään kuin muodoltaankin. Verrattuna edelliseen asemakaavaan kaavanimistö oli hyvin tarkkaan harkittua ja siihen oli selvästi uhrattu aikaa. Oman kadun olivat saaneet niin keisari Aleksanteri II kuin kirjailijat Runeberg ja Topelius paikallisia merkkihenkilöitä kuitenkin unohtamatta.

Vuonna 1945 oli jälleen vuorossa uuden asemakaavan vahvistaminen. Vaskiluodon asemakaava oli edelleenkin paljolti tämän kaavan kaltainen; katumäärältään suppea ja nimistöltään epäyhtenäinen. Vaskiluodon historian kannalta tärkeitä, jäljelläolevia nimiä ovat *Moottorikatu* (Wickströmin Moottoritehtaan mukaan), *Reininkatu* (ensimmäisenä satamaa Vaskiluodolle suunnitelleen G. W. Reinin muistoksi) ja *Teollisuuskatu* (johti sokeritehtaan alueelle, vanha kaavanimi).

49

Kaavanimistön keruu

Aloitimme Vaskiluotoon liittyvien tietojen etsimisen Vaasan historiakirjoista. Niistä löytyikin jonkin verran viitteitä siitä, milloin mm. teollisuutta on alueelle alkanut kertyä. Näiden tietojen avulla pystyikin sitten hahmottamaan, mitkä vuosikymmenet olisivat keskeisiä tutkimuksessa. Tritonian ja kaupunginkirjaston lisäksi hyödynsimme tässä Vasaensis-kokoelmaa. Seuraava kohde oli Pohjanmaan maanmittaustoimisto. Sieltä ja Vaasan kaupunkisuunnittelun toimistosta löysimme tutkimuksessa käytettävät Vaskiluodon asemakaavat vuosilta 1896, 1918 ja 1945. Kaupunkisuunnittelun toimistossa oli mahdollisuus käydä läpi myös asemakaavaan tehdyt yksittäiset muutokset.

Kaupunginvaltuuston pöytäkirjoihin oli puolestaan mahdollisuus tutustua kaupungin keskusarkistossa. Hyvin pian kävi kuitenkin selväksi, että pelkät pöytäkirjat ja niiden liitteet eivät tarjoa riittävän kattavaa tietoa siitä, mikä Vaskiluodon tarina oli. Ne kertoivat kyllä virallisen puolen kehityksestä, mutta syyt tapahtumiin jäivät edelleen paljolti hämärän peittoon. Niinpä seuraava kohde olikin Vaasan maakunta-arkisto, josta löytyivät Vaasa-lehden vuosikerrat aina sen alkua ajoista asti. Lehdet olivat alkuperäisinä paperiversioina, osa niistä

sidottuina, osa taas nipuissa ja melko lailla käytössä kuluneina. Lehtien tarjoamien uutisten ja virallisten tiedotusten avulla avautuikin sitten se maailma, missä Vaasa ja Vaskiluoto elivät 1900-luvun alkupuolella.

Arto Hietikko ja Päivi Ranta-Panula

Nimiin liittyvät tarinat kiehtovat

– Niiden takana voi olla faktaa ja myyttiä, mieltii Helinä Eskola

Helinä Eskola on yksi Vaasan yliopiston Nykysuomen ja kääntämisen laitoksen nimistöntutkimuskurssilaisista. Hän ei ole Vaasan yliopiston varsinainen opiskelija, vaan hän työskentelee Kyrönmaan opiston rehtorina.

Eskola on osallistunut kurssille avoimen yliopiston kautta, motiivinaan kauan kytenyt kiinnostus nimiin ja nimistöntutkimukseen. Hän on aiemminkin ottanut osaa Sanomalehtiyliopiston opintojaksolle, ja lukenut aina Sanomalehtiyliopistoon liittyvät artikkelit.

– Ideana ja opiskelumuotona tämä on loistava, se sopii minulle hyvin joustavuuden vuoksi.

– Nimistöntutkimuskurssilta olen saanut erilaisia näkökulmia nimiin, ja oppinut niihin liittyvää terminologiaa. Vaikka olen aina ollut nimistä kiinnostunut, en ole niitä tällä tavoin systemaattisesti tarkastellut tai tutkinut, Eskola pohtii.

Hänelle nimistöntutkimuskurssin parasta antia tähän mennessä ovat olleet luennot, joilta on löytynyt monipuolisesti näkökulmia nimien tarkasteluun.

Aiheena kotiseudun nimistö

Nimistöntutkimuskurssilla opiskelijat ovat saaneet tehtäväkseen tutkia nimistöjä yksin tai ryhmissä, tehtävänannot ovat toisistaan poikkeavia osallistujista riippuen. Monet perehtyvät Vaasan seudun nimistöön, mutta Helinä Eskola valitsi aiheeksi oman kotiseutunsa, Laihian nimistöt. Hänen työnsä on vasta alkuvaiheessa.

– Tähän mennessä olen ottanut selvää siitä, mitä on jo tutkittu. Selvityksiä paikannimistä on kotikunnassani tehty jonkin verran ainakin. Lähteitä tässä joutuu käymään läpi valtavasti, karttoja ja kirjallisuutta.

– Nimiin liittyvät tarinat ovat kaikkien parhaita, haluaisin selvittää perinpohjaisesti, mistä jokin tietty paikannimi on saanut alkunsa ja mitä muita nimiä paikalla on mahdollisesti ollut, hän kertoo innostuneesti.

Tiedonkeruuvaiheessa Eskolalle on jäänyt ajatuksiin pyörimään hauska ja arvoituksellinen paikannimi kotiseudulta: Kipsunkuja.

– Tuon nimen taustaa tai tarkoitusta en tunne, enkä tiedä tunteekeko moni muukaan. Olisi kiva tietää mitä ”kipsu” tarkoittaa, hän toteaa.

Armi Niemelä

Vaasan saariston nimet

Vaasan saaristo tuli yhtenä tutkimuskohdemahdollisuutena esille nimistön-tutkimuskurssin alussa, ja silloin oli puhetta myös Vaasan kaupungin tarpeesta täydentää paikkatietojärjestelmäänsä. Toisaalta saimme kuulla, että ”Vaasan saariston nimet on jo kerätty”. Esimerkiksi Marianne Blomqvistin keräämänä on yli 800 nimen kokoelma.

Suurin osa Vaasan saariston nimistöstä on ruotsinkielistä. Ruotsinkielisyyden taustalla ovat varmaankin maa-alueiden vanhat omistussuhteet ja alkuperäisten maanomistajien kieli. Koska suomenkielisetkin merenkulkijat ja saariston kesä-asukkaat ovat tarvinneet nimiä, päädyimme tarkastelemaan saariston nimistöä juuri suomenkielisten käyttäjien kannalta. Haastatelluista henkilöistä tärkein tietolähteemme oli Veikko ”Vipe” Kuusisto, jolta saimme yhdellä istumalla yli 60 nimeä.

Työn kuluessa selvisi myös, että Vaasan merivartiostolla on 1980-luvulla tehty luettelo saaristonimistä, ja monet tämän luettelon nimet ja niiden suomenkieliset vastineet täsmäivät Kuusiston antamiin tietoihin. Näin ollen voimme olettaa, että nämä nimet ovat laajemminkin käytössä.

Nimien ikä

52

Minkä ikäisiä Vaasan saariston nimet ovat ja mistä iän voi päätellä? Asiaa voi selvittää arkistolähteiden ja vanhojen karttojen avulla. Maankohoamista, sen nopeutta ja korkeuskäyriä selvittämällä voidaan tutkia saarten syntyhistoriaa ja sitä, milloin saari on noussut vedenpinnan yläpuolelle ja milloin se on ollut riittävän suuri nimeämiseen. Tätä ilmiötä olemme tarkastelleet Henrik Renqvistin vuonna 1923 tekemän selvityksen perusteella (*Vasatraktens topografi, landhöjning och geografiska namn, Fennia 44:3*).

Nimien ikää voi lähestyä myös kielellisin perustein. Eräät lähteemme (Voipio 1994, Lönnbom 1998) selittävät, että jos nimi on ruotsin epämääräisessä muodossa, se on vanha ja esiintynyt viimeistään keskiajalla (esimerkiksi useimmat ö-nimet). Poikkeuksia ovat ne nimet, joissa nimen alkuosa osoittaa omistussuhdetta.

Vaasan saariston ja lähialueidenkin suuret saaret ovat ö-loppuisia (*Sandö, Bergö, Brändö, Granö*), ja ne olisivat tämän tulkinnan mukaan siis hyvin vanhoja nimiä. Määräisyyttä on monien nimien kohdalla vaikea määrittellä, koska nimi-muodot vaihtelevat eri kartoissa ja osittain myös ihmisten puheessa ja selvän kuvan asiasta saisi vasta perehtymällä tähän asiaan lähemmin.

Suomenkielisten käyttämät nimet

Olemme jakaneet nimet kolmeen ryhmään:

- suorat käännökset
- suomenkielisiksi mukautuneet nimet
- täysin suomenkieliset nimet.

Suoria käännöksiä ovat karttaniminäkin esiintyvät nimet. Käännöksistä mainittakoon *Fårörarna – Lammassaaret*, *Granskär – Kuusisaari*, *Korohålet – Makkara-reikä* (mutta myös: *Makkaranvääriä*), *Björnskäret – Karhusaari*, *Apoteket – Apteekkisaari*, *Domarskäret – Tuomarinkari* (mutta myös: *Tuomarsaari*).

Paljon suurempi määrä on kuitenkin nimiä, joita karttoihin ei ole lainkaan käännetty ja joista suomenkieliset käyttävät joko omia mukaelmiaan tai kuullun tai kartasta luetun perusteella muodostettuja nimiä.

Täysin suomenkielisiä nimiä, joilta puuttuu ruotsinkielinen vastine, ovat merimerkit, ”loistot”, *Harmi* ja *Kiusa*, sekä *Pirunreikä* tai *Pirunränninä* tunnettu salmi.

Nimitarinoista

Saarten nimet *Caprera* ja *Apteekki* hätkähdyttävät vaasalaisina saaristoniminä. Italiaan viittaava nimi *Caprera* voidaan ajoittaa 1800-luvulle, ja sen suomenkielinen nimi poikkeaa: se on nimittäin *Hartmanninsaari*. Laamanni Henrik Gustav Aminoff vuokrasi saaren gerbyläisiltä ja rakensi sinne 1860-luvun alussa pienen talon. Saaren nimi juontuu nykyisen omistajan Karl-Erik Tujulinin mukaan siitä, että Aminoff oli Italian vapaussankari Garibaldin näköinen ja Garibaldi puolestaan oli kotoisin *Caprera*-nimiseltä saarelta Sardiiniasta.

Johtopäätöksiä

53

Huomasimme, että Vaasassa olisi tärkeää olla tietoinen kahden kielen vaikutuksesta ja nimistöntutkimuksessakin tehdä vahvaa yhteistyötä kieliryhmien kesken. Vaasan kaupungin paikkatietojärjestelmässä oli 108 saaristonimeä maaliskuussa 2003, joten se ei mitenkään ole kattava. Ei siis ihme, että paikkatiedoista vastaava insinööri oli kiinnostunut nimitiedoistamme. Kiinnostusta osoitti myös Vaasan merivartiosto, jolle tarkat paikannimet ja nimien erilaiset vastineet ovat pelastustoiminnan kannalta tärkeitä.

Lähteet:

Huldén, Lars (toim.). Finlandssvenska bebyggelsenamn. Namn på landskap, kommuner, byar i Finland av svenskt ursprung eller med särskild svensk form. Svenska litteratursällskap i Finland. Helsingfors 2001.

Luukko, Armas. Vaasan kaupungin historia II, 1721 – 1808. Vaasa 1979.

Lönnbom, Ingemar. Ortnamnen på Ödängla, en interaktiv lista över 400 ortnamn i en Småländsk kustby. Version 24.9.1998. WWW-muodossa: <<http://www.users.bitnat.com/lonnbom/odortn.html>>. Haettu 2.3.2003.

Renqvist, Henrik. Vasatraktens topografi, landhöjning och geografiska namn. Fennia 44:3. Helsingfors 1923.

Voipio, Mari. Mjärdstenen, Själabådan, Ömsargrundet och Busholmen. Vad ortnamn kan berätta om liv och leverne i skärgården i äldre tid. 2003. WWW-muodossa: < <http://www.helsinki.fi/~mvoipio/>>. Haettu 2.3.2003.

Zilliacus, Kurt. Skärgårdsnamn. Svenska litteratursällskapet i Finland. 1989.

Haastattelut

Veikko "Vipe" Kuusisto, s. 1924 Vaasassa

Stig Näsman, s. 192x Vaasassa

Anders Brunberg, vaasalainen, lehtori, Vaasan amk, tarkistettu muutamia nimitietoja

Karl-Erik Tujulin, puhelimitse, tarkistettu Caprera-saareen liittyviä tietoja

Margit Dahlsten, ruotsin kielen lehtori, Vaasan amk, puhelimitse, tarkistettu ruotsin kieleen liittyviä tietoja.

Käytetyt kartat

Maastokartta nro 1331. Topografinen kartta 1 : 50 000. Maanmittauslaitos 1998.

Tähän liittyvät peruskartat, mittakaava 1 : 20 000, 1331 06 Södra Vallgrund (1996), 1331 08 Vaskiluoto (1998), 1331 09 Västervik (1996).

Merikarttasarja F, Merenkurkku. Peruskartta ja erikoiskartta nro 819. Karttakeskus Oy, Helsinki, 1996. Vastaava merikarttasarja vuodelta 1951. Vuosilukutieto koskee merikarttasarjaa vuodelta 1951.

Vaasan opaskartta 2001. Vaasa – Vasa, Mustasaari – Korsholm 1 : 15 000. Vaasan kaupunki, mittaustoimi.

Muut lähteet

Vaasan merivartioalueen nimikkeistö 1980. Nimikkeistö on laadittu 1980-luvulla (vuosi ei ole tiedossa; tässä käytetty vuotta 1980) silloisten merikarttojen 37, 39, 44, 47, 48 ja 49 perusteella (mittakaava 1 : 50 000).

Raija Lesonen ja Pirkko Salmo

Bölen alueen nimistöä

Nimistöntutkimuskurssilla tutkimme sekä Vaasan että Mustasaaren puolella olevaa Bölen alueen nimistöä. Tutkimusryhmämme kuului Eeva-Liisa Linnanmaa, Mira Rautiainen ja Riikka Niemikorpi. Aloitimme tutkimuksemme maakunta-arkistosta. Kiertelimme maanmittauslaitoksissa ja teknisissä virastoissa, mutta arkistot ja niiden materiaalit läpikäytyämme huomasimme tuottoisimman tutkimuskeinon olevan haastattelu. Arkistoista ja maanmittauslaitoksista saimme kuitenkin paljon tutkimusta pohjustavaa ja perustavanlaatuista tietoa kuten, mikä on Böle ja missä sen rajat tarkasti ottaen kulkevat. Sieltä saimme myös tutkimuksellemme välttämättömiä karttoja ja muuta materiaalia. Mikrofilmien tutkimiseen olisimme tarvinneet reilusti enemmän aikaa kuin tähän tutkimukseen oli tarkoitettu. Olemme tehneet ikään kuin pohjustavaa työtä seuraaville tutkijoille.

Oletuksemme mukaan saimme haastatteluista eniten materiaalia tutkimustamme varten. Seuraava eteen tuleva ongelma olikin sopivien nimioppaiden löytäminen. Marketta Kujalalta saimme Inger Seitun ja häneltä taas Harry Norrgårdin numeron. Harry on asunut Bölessä vain varhaislapsuuden, joten häneltä emme tarkempaa nimitietoutta juuri saaneet. Häneltä saimme kuitenkin tutkimuksemme kannalta tärkeän historiikin Bölestä sekä Göran Ahlbäckin yhteystiedot. Seuraavaksi suuntasimme Bölessä asuvaa Görania haastattelemaan. Hän on asunut alueella ikänsä ja on tutkinut alueen historiaa ja nimistöä. Häneltä saimme jonkin verran Bölen historiaan liittyviä uusia tietoja, mutta tärkein tieto oli Selma Norrgårdin yhteystiedot.

Bölen asukkaat ovat toimittaneet Bölestä kertovan historiikin nimeltään *Böle min hemby*. Sillä ei nimistöntutkimukselle ollut paljoakaan annettavaa, vaikka historiikkina onkin erittäin kunnioitettava suoritus. Toinen löytämämme Bölestä kertova historiikki oli *Historik över Böleby*. Sen ovat toimittaneet eräät paikalliset asukkaat harrastelijatoimintana. Siitä saimme tutkimukseemme paljon kaipaamiamme nimiä. Sijoitimme historiikista löytyneet nimet kartalle ja otimme ylös kaiken mitä nimioppaamme muistivat nimien etymologioista. Tässä työssä tärkeimpänä nimioppaanamme toimi Selma Norrgård. Selma ja hänen tyttärensä saavat meiltä erityiskiitokset avustaan. He olivat tutkimuksemme avainasemassa. Kieliongelma, joka meitä suomenkielisiä kohtasi heti tutkimuksemme alussa oli huomattavasti pienempi Selman suomenkielentaitoisen tyttären ansiosta. Hän paitsi tulkkasi keskustelumme, muisti myös itse paljon Bölen nimistöä ja nimiin liittyviä tarinoita.

Haastateltuamme Bölen asukkaita selvisi, että Böle on aikoinaan ollut veden peitossa eikä alueelta täten voida löytää erittäin vanhaa nimistöä. Selvisi myös, että Böle on ollut ennen huomattavasti laajempi alue kuin se on nykyään. Böleen kuului ennen monia sen ympäristön alueita, kuten Impivaara, Kotiranta, Metsäkallio ja Vetokannas. Tutkittava alue laajeni siten entisestään ja päädyimmekin tutkimaan nimistöä, josta saimme eniten tietoa. Alueella, jota tutkimme, on suurin osa Bölen asutuksesta. Alue ulottuu Bölentien molemmille puolille. Saimme kerättyä jonkin verran nimistöä myös tämän alueen ulkopuolelta. Alueena Böle

on niin laaja, että tutkimatonta nimistöä varmasti löytyy niin paljon kun jaksaa etsiä.

Selman ja hänen tyttärensä avulla saimme sijoitettua Bölen kartalle yhteensä noin sata eri kohdetta ja niiden nimeä. Keräämämme nimistön jaottelimme seitsemään ryhmään.

1. niityt ja pellot (26 kpl)

- esim. Hemåker = Hemängen, Lovängen, Finholmsängar, Lillpotten = Pottwallan

2. tilat (25 kpl)

- esim. Soldatsängen: ruotsalainen sotilas sai tilan itselleen ruotsin vallan aikana
- Humlegården: tilalla oli seipäitä, jotka kasvoivat humalaa. Se oli vientituote Ruotsiin
- Lantgårdsboställe: Mustasaaren rovastin kesäasunto ennen 1850-lukua. Tilalla kasvoi jalavaa, jota ei kasvanut muualla

3. mäet (15 kpl)

- esim. "Mor Evas" back: Saanut nimensä onnettomuudesta, jossa nainen, Mor Eva, kaatui ja loukkasi itsensä. Seurauksena oli kuolema. Mäen alla itäpuolella on kivi, johon on hakattu risti hänen muistokseen.
- Starkjisback: saanut nimensä Stark nimiseltä sotilalta, joka oli tarkka-ampuja.

4. portit (5 kpl)

- esim. Såndbrogrind, Åkergrind, Eidisgrind

5. riihet (9 kpl)

- Hagens, Dalarikas, Orres, Dalajannes

6. lähteet (2 kpl)

- Lilstökälton, Grädjaskälton

7. muuta nimistöä

- Bodholmen, Brennholmen
- Mittigålan, Lillmaraholmen, Grundet

Nimistöntutkimuksessa mielenkiintoinen ja antoisa osa on nimien historia eli nimien takaa löytyvät tarinat. Tutkimuksemme hitaan edistymisen vuoksi emme ehtineet juuri lainkaan tutustua yksittäisten nimien historioihin ja tarinoihin. Itse työnhedelmä jäi ikään kuin poimimatta. Nimistöntutkimukseen alkoi päästä käsiksi vasta loppu metreillä. Toivoisimmekin seuraavien tutkijoiden olevan ruotsinkielisiä, jotta alueen nimistöä saataisiin mahdollisimman paljon kirjatua ylös. Nimistöntutkimuksessa haastattelutilanteen olisi hyvä olla leppoisaa jutustelua, jossa nimioppaan mieleen tulisi mahdollisimman monet nimet ja niiden tarinat. Jos molemmat osapuolet jännittävät tulevatko oikein ymmärretyiksi, ei nimistöä voida kerätä parhaalla mahdollisella tavalla. Äidinkieleltään erilaisten ihmisten kommunikoinnissa on aina väärinymmärtämisen vaara ja se heikentää nimistöntutkimuksen luotettavuutta.

Kaavanimistä ja nimien semiotiikasta

Ritva Toropainen

Johdanto

Kaavanimet ovat osa kaupunkinimistöä. Kaupunkinimillä tarkoitetaan koko kaupungin nimistöä riippumatta siitä, onko se virallista kaavanimistöä vai epävirallista nimistöä. Osa kaavanimistä perustuu alueen vanhaan spontaaniin nimistöön, mutta osa on annettu kaavoituksen yhteydessä muulla tavoin, sillä vanha nimistö ei aina riitä tai sovellu käyttöön. Myös lait ja asetukset rajoittavat nimien antoa. Seuraavassa on aluksi lyhyt katsaus kadunnimien historiaan, sillä ne ovat vanhimpia kaavanimiä.

Kaavanimiä voi kuvata sen mukaan, miten nimi liittyy paikkaan: kuvaako se sitä jotenkin, liittyykö se paikan asukkaisiin tai johonkin tapahtumaan, vai muistuttaako se jotakin toista paikkaa — vai onko nimi vain nimi ilman minkäänlaista yhteyttä itse paikkaan. Tähän kuvaamiseen voi käyttää semiotiikkaa, joka tutkii ihmisten käyttämän kommunikaation merkkisysteemejä. Semiotiikan keinoin voi tarkastella, miten suhtautuvat paikkaan nimet *Asemakatu* ja *Hieta-saarenkatu* tai *Kalastajankatu* ja *Hauentie* sekä *Silmukkatie* ja *Skoonenkatu*.

57

Kadunnimien historiaa

Jotta päästäisiin käsiksi kadunnimiin, on hyvä luoda pikasilmäys niiden historiaan. Esimerkkeinä on Rooman, Lontoon ja Tukholman kadunnimiä sekä muutamia Turun vanhoja nimiä, koska niiden voi katsoa edustavan nimimuodin keskuksia, joista on voinut levitä vaikutteita. Tukholman malli on jo hallinnollisista syistä vaikuttanut suomalaiseseen kaupunkinimistöön. Myös vilkkaat kauppa- ja sukulaisuussuhteet sinne ovat edistäneet lainautumista.

Antiikin Rooman kadunnimiä

Antiikin Roomasta tunnetaan mm. seuraavat tiet (via 'tie, katu'): *Via Appia* Roomasta Capuaan johtava valtatie, jonka rakennutti *Appius Claudius Caecus* (Salmi – Linkomies 1990); *Via Aurelia* Roomasta Pisaan vievä tie, joka on saanut nimensä rakentajan sukunimen mukaan (Streng 1997); *Via Biberatica*, jonka nimeä pidetään keskiaikaisena. Sen katsotaan kuitenkin pohjautuvan antiikkiin (myöhäislatinan sanaan *biber* = 'juoma'). Kadun varrella arvellaan olleen juomien anniskelupaikkoja (*thermopolia*) (Coarelli 1975: 132). *Via Caelimontana*, jonka määriteosa *Caelimontium* on yksi antiikin Rooman neljästätoista alueesta. Nimi

lienee alun perin ollut asussa *Mons Querquetulanus* 'tammilehdon vuori' (Coarelli 1975: 178, Streng 1997). *Via Campana* Campaniaan vievä tie; *Via Lata*, *latus* = 'leveä' (Salmi1990); *Via Ostiensis*, *Ostia* = 'Tiberin suu', Rooman satamakaupunki, jonne tie johtaa (Streng 1997). *Via Sacra*, *sacer* = 'pyhä' — 'pyhä tie' — Rooman kuuluisin katu, joka vei Velian ja Forumin kautta Kapitoliumille. On oletettu, että uskonnolliset kulkueet käyttivät tätä tietä (Platner 1965, Streng 1997). *Via Salaria Nova*, *salarius* = 'suolaa koskeva, suola-; *Via Salaria* 'suolatie' – tie, jota myöten sabinilaiset pitkin Tiberin vasenta rantaa noutivat Ostian tehtaissa valmistetun suolan, *nova* = 'uusi' (Streng 1997).

Nimet ovat spontaaneja: ne kertovat yhteyksistä muihin paikkoihin, ne kertovat vaikutusvaltaisista suvuista, jotka rakennuttivat teitä, ne kertovat kaupankäynnistä ja muusta kaupungin elämästä. Luonnollisimpia tiennimiä lienevät ne, joiden määriteosana on se paikka, mihin tie vie. Määriteosina on myös henkilönnimiä, niin suku- kuin etunimiäkin, näissä tapauksissa nimet kertovat tien rakennuttajan. Myös adjektiiveja on käytetty määriteosina ilmaisemaan tien laatua (*lata*) tai suhteellista ikää (*nova*). Tavarankauppapaikkaan viittaavat nimet *Salaria* ja keskiaikainen *Biberatica*.

Lontoon kadunnimiä

58

Roomalaisen *Londiniumin* — nykyisen *Lontoon* — kadunnimiä tunnetaan vasta vuoden 1000 tienoilta lähtien. Nämä nimet ilmaisevat paikan fyysistä ominaisuutta kuten pituutta ja likaisuutta: *Long Lane* 'pitkäkuja', *Stinking Lane* 'löyhkäävä kuja'. Nimi on voitu antaa kadun varrella olevan rakennuksen tai talon omistajan nimen mukaan (*Bucklersbury*), mutta myös kadunvarren asukasryhmät ja myytävät tuotteet näkyvät nimissä (kynttilänvalajat, munkit, nunnat, esim. *Paternoster Row*). Varhaiskeskiajalla ihmisten perustarpeet ilmestyvät kadunnimiin: *Bread Street* 'leipäkatu', *Milk Street* 'maitokatu'. Myöhemmin yhteiskunnan muuttuminen ammattikuntia korostavaksi näkyy myös kadunnimissä esim. *Carter Lane* 'ajurikuja'. Tähän aikaan kuuluvat myös *Love Lane* 'lemmenkuja' ja *Stew Lane* 'bordellikuja' (muutamissa Euroopan kaupungeissa on yhä vastaavat "punaisten lyhtyjen kadut"). Ammatin harjoittamisesta tietyn kadun varrella säädettiin laissa. Niinpä vuoden 1302 jälkeen leipureiden piti olla *Bread Streetilla* 'leipäkadulla'.

Napoleonin sotien voittoihin liittyvät Lontoon tunnetuimmat paikannimet *Trafalgar Square* 'Trafalgarin aukio' ja *Waterloo Bridge* 'Waterloon silta'. Molemmat liittyvät paikkoihin, joissa Englanti voitti taistelussa Napoleonin, mutta nimetyt paikat ovat etäällä tapahtumapaikoista. Nimet annettiin huomionosoitukseksi voittajille ja muistoksi tapahtumasta. Kuningatar Victorian aika ei kaihtanut kuninkaallisten ihailua, silloin annettiin mm. nimet *King William Street* 'Kuningas Williamin katu' ja *Queen Victoria Street* 'Kuningatar Victorian katu'. Huomionosoituksena annettavat nimet tulivat käyttöön.

Tukholman Gamla Stanin kadunnimiä

Suomen kaupunkien paikannimiin on Tukholman nimillä ilmeisesti vaikutusta. Tukholman *Gamla Stanin* vanhimmat tunnetut kadunnimet ovat *Köpman-gatan* 'kauppurinkatu' ja *Skomakargatan* 'kengäntekijäinkatu'. 1400-luvun kadunnimistä tunnetaan (*Stora*) *Gråmunkegränd* '(iso) harmaiden munkkien kuja', *Svartbrödragatan* 'mustien veljien katu' (myöhemmin *Svartmangatan*) ja *Själagårdsgatan* 'köyhäntalonkatu' (*själagård* 'kirkon almuvaroin ylläpitämä köyhäinhuone') sekä *Kindstugatan*, *kindhäst* 'korvapuusti' viitanee johonkin tapahtumaan ja *Kåkbrinken* 'häpeäpaalunkuja', *kåk* 'häpeäpaalu, kaakinpuu'. Myöskin nimet *Västerlånggatan* 'länsipitkätatu' ja *Österlånggatan* 'itäpitkätatu' ovat keskiaikaisia. Tukholmasta sanottiin, että kujien ja kadunpätkien nimet vaihtuivat lähes samassa tahdissa kuin korttelin laitatontti vaihtoi omistajaa.

1600-luvulla syntyi henkilönnimiin pohjautuvia kadunnimiä: *Didrick Ficks Gränd*, *Yskemes* (*Yxmedsgränd* < *Yskemes grenden* < *Göran Yskemes*). Muita 1600-luvun nimiä ovat mm. *Stora* ja *Lilla Nygatan* 'iso ja pieni uusikatu' *Bollhusgränd* 'pallihuoneenkujat' *Trädgårdsgatan* 'puutarhakatu' sekä *Klockgjutargränd* 'kellonvalajankatu'. 1700-luvulle kuuluvat nimet *Skräddargränd* 'räätälinkuja' *Räntmästartrappan* 'rahastonhoitajanportaat' (*räntmästare* 'förvaltare av offentlig kassa'). (Stockholms Gatunamn 1992: 48–80.)

Turun vanhoja kadunnimiä

59

Suomen keskiaikaisia kadunnimiä tunnetaan Turusta sekä muutamia Viipurista, Raumalta ja Naantalista. Asiakirjojen mukaan Turun kadunnimiä ovat *Tauastagathunna* 'Hämeenkatu', *Kyrkiogathunne* 'Kirkkokatu', *Offuer gathun* '(Luostarin) Yläkatu', *Köpmansgatan* 'Kauppiaskatu', *Kinhästegatan* (vrt. Tukholman *Kindstugatan*, *kindhäst* 'korvapuusti'), *Aagathan* 'Jokikatu' *Fægathan* 'Karjakatu' ja *Diegnegatan* 'Teinikatu'. Tutkimusten perusteella on päätelty myös olleen muita katuja, esimerkiksi *Aningaisgatan* 'Aninkaistenkatu', *Biskopsgatan* 'Piispankatu', *Groggatan* 'Kruoppikatu' *Helgeandsgränden* 'Pyhänhengenkuja', *Katinhändä* 'Katinhäntä', *Skolstugagatan* 'Koulutuvankatu' ja *Slottsvägen* 'Linnan-tie'. 1600-luvun Rauman ainoa tunnettu kadunnimi oli *Långgatan* 'Pitkätatu' ja Naantalissa *Storgatan* 'Isokatu'. (Helsingin kadunnimet I 1970: 8–9; Kostet 1996:36).

Rooman, Lontoon, Tukholman Gamla Stanin ja vanhan Turun kadunnimien määriteosien piirteitä

Kaupungit syntyivät osin puolustusstrategisista syistä ja osin siitä, että kauppiaita ja tavaran valmistajia jäi pysyvästi asumaan markkinapaikkaan. Kauppakulttuurin mukana myös kaupunkikulttuuri lainautui, ja vaikutuksia on voinut tulla myös nimistöön. Antiikin Rooman samoin kuin Lontoon nimien voi olettaa lainautuneen muualle. Tukholman paikannimet olivat varmasti esikuvina Suomen kaupunkien nimille. Turun nimet näyttävät olleen Suomen vanhojen

kaupunkien nimien mallina. Vaasan kadunnimistö on osittain samanlainen kuin Oulun nimistö. Vaasa ja Oulu ovat kaupunkeina samanikäiset, Oulu perustettiin 1605 ja Vaasa 1606. Vaasassa on sellaisia Kalevalaan liittyviä kadunnimiä kuin *Ainonkatu*, *Kalevankatu* ja *Louhenkatu*, joita 1900-luvun alussa ei omaksuttu Ouluun, vaikka niitä ehdotettiin, sekä *Läntinen* ja *Itäinen Pitkäkatu* että *Läntinen* ja *Itäinen Aitakatu*, jotka 1907 poistettiin Oulun kadunnimistöstä. (Salejärvi 1985:130–135.)

Henkilönnimiin pohjautuvia määriteosia on kaikissa tarkastelluissa kaupungeissa. Syy niiden antoon vaihtelee antiikin Rooman tien rakennuttajan nimestä tien varrella asuneen merkittävän henkilön nimeen ja merkkihenkilön kunniaksi annettuun nimeen: *Via Appia*, *Skeppar Olofs Gränd* ja *King William Street*. Samoin kadun laatua ilmaisevat nimet ovat tavallisia: *Via Lata*, *Long Lane*, *Österlånggatan* ja *Storgatan*. Myös se, mihin tie vie tai mitä sen varrella sijaitsee, on määriteosana yleinen: *Via Campana*, *Själagårdsgatan* ja *Slottsvägen*. Keskiajalla syntyi eri ammattikuntien nimikkokatuja: *Carter Lane*, *Skomakargatan* ja *Köpmansgatan*.

Paikannimen semiotikka

Paikannimen funktio on yksilöidä tietty paikka muiden samanlaatuisten paikkojen joukossa (*Kirkkokatu* – *Koulukatu*). Sen ohella nimi myös kuvaa paikkaa, johon se liittyy: *Likakatu*, *Silmukkatie*, *Hietasaari*, *Koulukatu*. (Ainiala 1997: 21.) Nimiä pidetään sellaisina kielen sanoina, jotka on opittava muun sanaston tavoin. Osa nimistä on ikivanhoja, ei edes tiedetä, mitä kieltä ne alun perin ovat. (Kiviniemi 1990: 11–14, 36.) Nimet muodostavat sanallisen maiseman ja kartan, joka toimii yhteisön viestinnässä. Mutta nimet eivät vain yksilöi ja nimeä paikkoja, vaan muodostavat erilaisia järjestelmiä, jotka helpottavat oppimista, muistamista ja sijoittamista paikkaan saman tai yhteen kuuluvaksi mielletyn määriteosan avulla (*Pilpajärvi* – *Pilpasuo*, *Ampuhaukantie* – *Jalohaukantie*).

Suomalaisten paikannimien rakenne on yleensä samanlainen kuin yhdysosan. Suurin osa suomen yhdyssanoista on determinatiivisia eli alisteisia, joissa määriteosa määrittää perusosaa: *tietokone* 'kone, jonka avulla pääsee käsiksi tietoon' tai '*kone*, jolla käsitellään tietoa'. Sanan perusosa kone ilmaisee lajia tai ryhmää ja sitä edeltävä määriteosa määrittää ja rajaa perusosan tarkoitetta. Samalla tavoin suurin osa suomalaisista paikannimistä muodostuu lajia ilmaisevasta perusosasta ja sitä täsmentävästä määriteosasta: *Linnansaari* 'saari, jossa on linna' tai 'saari, joka kuuluu linnalle'.

Kaavanimien pintarakenne on samanlainen kuin yleensä suomalaisten paikannimien, mutta nimenannon näkökulma on usein toinen. Esimerkiksi nimet, joiden määriteosana on *propri*, eivät läheskään aina fyysisesti tai edes assosiaation kautta liity nimettyyn paikkaan. Spontaanisti annetut nimet sen sijaan liittyvät paikkaan: *Kajaanintie* vie Kajaaniin ja Jaakko Mustonen asui *Musto-Jaakon tien* varrella, mutta huomionosoituksena annetuilla nimillä ei aina ole mitään suhdetta paikkaan. Oulussa puistonnimellä *Allendenpuisto* ei ole mitään tekemistä presidentti Allenden kanssa, eikä Vaasan *Skoonenkatu* vie Skooneen. Spontaanisti annetun nimen *Patamäki* appellatiivinen määriteosa *pata* kuvaa paikkaa, mutta harkinnaisimet *Löylytie* ja *Pankkotie* tuskin edes voisivat liittyä paikkaan.

Semiotiikka tutkii merkkejä, merkkijärjestelmiä sekä niiden tuottamista ja käyttöä viesteissä. Viestin käyttö on jatkuvaa vuorovaikutusta lähettäjän ja vastaanottajan kesken, minkä vuoksi se on sidoksissa käyttäjiinsä ja voi sen vuoksi muuttua. (Tarasti 1990: 5, Fiske 1993: 69.) Jonkin paikan nimistö on sen asukkaiden luoma ja hyväksymä merkkijärjestelmä, kollektiivinen sopimus. Tämä systeemi voi aikojen kuluessa muuttua ja samanakin aikana se voi eri käyttäjäryhmillä olla erilainen.

Semiotiikan klassikossa, Peircen kolmiomallissa, on kolme käsitettä: *ikoni*, *indeksi* ja *symboli*. *Ikon*i on merkki, jossa merkin ja sen objektin välinen suhde perustuu samanlaisuuteen, esimerkiksi *kissa ja kissan kuva*. *Indeksi* on merkki, joka on jatkuvuus- tai kausaalisuhteessa objektiinsa: *savu on tulen merkki* ja kissan naukumista kuvaava puhekupla on kissan merkki. *Symboli* on merkki, jossa suhde merkin ja objektin välillä perustuu sopimukseen, esim. *Punaisen Ristin merkki*, tarkoittamassa ensiapupaikkaa. Nykyinen Internet-kulttuuri käyttää runsaasti ikoni- ja indeksimerkkejä, koska silloin ei tarvita erikielisiä käännöksiä.

Kissan kuva on kissan *ikoni*.

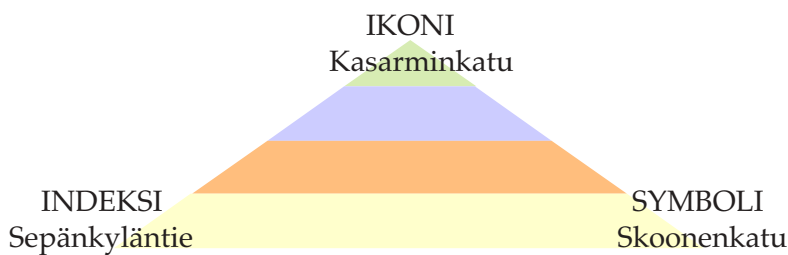

Puhekupla "miau" on kissan *indeksi*.

Kielessä on ikonisia sanoja, jotka ensisijaisesti ja neutraalisti tietynä aikana merkitsevät jotakin käsitettä, esim. *puu, koulu, korkea*. Näiden lisäksi on kiertoilmauksia, joilla viitataan johonkin "oikeaan sanaan". Sanojen semanttinen merkitys voi aikojen kuluessa muuttua ja sitä voidaan myös tarkoituksellisesti muuttaa: suomen sana *kirja* merkitsi aikaisemmin 'koristetta, piirtoa, merkkiä' (NS), ja sana *verkko* on saanut viime aikoina konkreettisen merkityksen lisäksi abstrakteja funktioita, ja sitä käytetään merkitsemään 'kudosta muistuttavia muodostumia, rakenteita ja (kuv.) järjestelmiä, verkostoa' (PS).

Kiertoilmaukset, eufemismit, ovat tarpeen, kun esimerkiksi tabusyistä varsinaista merkitystä kantavaa sanaa ei haluta tai voida käyttää: metsästäjä ei mainitse saaliseläimen nimeä metsälle lähtiessään, jotta pyyntionnea ei menettäisi, Jumalan nimeä ei turhaan lausuta sanktion pelosta, kuolemasta puhutaan pehmentävin kiertoilmauksin ikiunena. Eufemismien lisäksi kielessä on muitakin viittaavia ilmauksia, voidaan puhua "Jukolan veljessarjan nuorimmasta", kun tarkoitetaan Eeroa. Puhtaasti symbolisia ilmauksia kielessä on vähän. (Varis 1998: 43–61.) Erisnimistä muutamat yritysten ja liikkeiden nimet ovat sellaisia, että ne mahdollisimman vähän muistuttavat mitään ennestään olevaa, ne on tehty korvaa miellyttäväksi ja helposti mieleen painuviksi, nykyisin myös kansainväliseen käyttöön soveltuviksi, kieleltään neutraaleiksi.

Paikasta käytetty nimi on semioottisesti sen merkki, joka voi olla *ikoni*, *indeksi* tai *symboli*. Nimistö voi käyttäjän kompetenssin ja käyttötilanteen mukaan sijoittua semioottisesti eri tavoin. *Koulukatu* oli aikanaan niin ikoninen kadunnimi, että Oulussa sen sijainti muuttui, kun koulu muutti toiseen paikkaan. Käyttäjä, joka tietää, keitä olivat *Pikku-Iikka* ja *Musto-Jaako*, voi tarvittaessa kertoa jotakin näiden henkilöhistoriasta, mutta ulkopuolinen voi nimien kansanomaisen rakenteen vuoksi vain arvella heidän (miesten) jollakin tavalla liittyvän paikkaan. Tällaiset nimet ovat indeksisiä. Symboli on sellainen nimi, jonka määriteosa ei nimenantovaiheessa millään tavoin liity paikkaan, esim. Vaasan *Skoonenkatu*. Semiotiikkaa voi käyttää tutkimuksessa eri tavoin, yksi mahdollisuus on ratkaista nimenantovaiheen tilanne ja nimen semioottinen sijoittuminen siinä. Tämä edellyttää nimien etymologian selvittämistä.

Kaavanimien semioottinen kuvausmalli sopeutettuna Peircen kolmioon.

Nimien sijoittuminen semioottiseen kolmioon ja erityisesti indeksisyys näyttää olevan sukua *teksti*-käsitteelle ja tekstin semioottiselle käyttäytymiselle. Nimet lakkaavat olemasta yksittäisiä ja satunnaisia kielen ilmiöitä, vaan muodostavat systeemin. Johonkin kieleen kuuluvat nimet muodostavat kokonaisuuden, *nimistön*. Nimistö luokituu käyttäjien mielessä luonnonpaikkojen nimiin, vesistöjen nimiin, asutusnimiin, kaupunkinimiin, eri kieli- ja murrealueiden nimiin (*Lätäseno, Bengtskär, Luvelahti*) jne.

Ikoninimet

Ikoninimet ovat nimiä, jotka determinatiivisen yhdyssanan tavoin kokonaisuutena ilmaisevat paikan laadun. Perusosa — jos nimi on kaksiosainen — ilmaisee appellatiivilla paikan lajin ja määriteosa erottaa paikan muista saman perusosan sisältävistä paikoista, esim. *Kuusiluoto* 'luoto, jolla kasvaa kuusi toisin kuin muilla luodoilla'. Yksiosainen nimi voi olla ikoninen, jos se sellaisenaan sekä ilmoittaa paikan laadun että nimeää sen, esimerkiksi alueen ainoa kursu voi olla myös propri *Kursu*.

Symbolinimet

Läpinäkymättömät nimet ovat kohteeseensa nähden symboleja, jotka vain nimeävät paikan: *Oulu* ja *Saimaa* eivät semanttisesti merkitse nykyiselle puhujalle mitään (Kiviniemi 1990: 13). Näistä nimistä *Oulu* voidaan semanttisesti selvittää, mutta *Saimaa* jäänee epävarmaksi. Alun alkaen symbolisia määriteosia ei näytä esiintyneen spontaanisti syntyneissä nimissä, vaan nimet ovat joko ikoneja tai indeksejä. Kaavanimistön aihepiirinimistä osa on nimen antovaiheessa puhtaita symbolinimiä. Oulussa nimien *Maakotkantie* ja *Kurjenkellotie* määriteosilla ei ole yhteyttä paikkaan, ne vain nimeävät tien.

Indeksinit

Indeksisyys näyttää olevan kaupunkinimistön harkinnaisnimissä yleisin ominaisuus. Oulun 1900-luvun lopun nimistössä on indeksisiä nimiä 2563, ikonisia nimiä on 274 ja symbolisia 472 nimeä. Joskus symbolinimiksi annetut nimet voivat muuttua eräänlaisiksi indeksinimiksi. Nähtävästi tähän tilanteeseen johtaa se, että paikka on pystyttävä pitämään verbaalisesti hallinnassa. Kaupungin alueella ei voi olla useita samanlaisia kaavanimiä, joita auttamattomasti syntyisi, jos jokaisen kirkon tai koulun ohi vievä katu olisi Kirkkokatu tai Koulukatu. On luotava uusia strategioita tilanteen hallitsemiseksi.

Luonnonpaikkojen nimeäminen perustuu paljolti ikonisiin nimiin ja niihin liittyviin indeksinimiin. Se on ollut sekä ekonomista että tarkoituksenmukaista: jos *Pilpajärven* paikan tietävää käskettiin menemään *Pilpasuolle*, hän osasi mennä oikeaan paikkaan (Kiviniemi 1990: 36). Koska nykyisestä kaupunkinimistöstä vain pieni osa on ikonista nimistöä, on käytettävä muunlaisia keinoja paikkojen sijoittamiseen. Indeksiniimiä ovat nimet, jotka muulla tavoin kuin ikonisesti liittyvät paikkaan. Nämä nimet ovat *primaari-indeksejä*. Jos harkinnaiset samaan aihepiiriin kuuluvat kaavanimet mielletään yhteen kuuluviksi, syntyy *sekundaari indeksisyys*.

Primaarit indeksinit

Indeksiniimiä ovat nimet, joiden määriteosa joko viittaa paikkaan tai välillisesti liittyy siihen. Kun ikoninen määriteosa liittyy paikan olemassa olevaan fyysiseen todellisuuteen, indeksinen määriteosa liittyy paikan toiseen paikkaan, johon se on fyysisessä yhteydessä. Se voi myös assosioitua toiseen paikkaan vertailun kautta. Nimi voi myös viitata omistajaan, nautintaan, tekijään tai tapahtumaan. Jos lainanimi on annettu vertailun tai assosiaation pohjalta, se on indeksinimi, sen sijaan esim. kalevalaiset nimet, jotka eivät perustu todellisiin paikkoihin, ovat symbolinimiä. Indeksiniimiä ovat Vaasassa esim. *Onkilahdenkatu* 'katu, joka vie Onkilahteen', *Onni Kokon tie* 'tie, jonka varrella asui Onni Kokko' ja *Hauentie*, joka on kääntämällä saatu sukunimestä *Gädda* 'hauki'. Propriin määriteosana sisältävät nimet ovat indeksejä, jos propri liittyy fyysisesti tai assosiaation kautta

paikkaan. Sen sijaan tunnetutkin nimet, joilla ei ole nimenannon kannalta mitään tekemistä paikan kanssa, ovat symboleita. Siten Oulun *Aleksanterinkatu* on indeksinimi, koska se on annettu keisari Aleksanteri I:n Oulun-vierailun kunniaksi, mutta puiston nimi *Allendenpuisto* on symbolinimi, koska Allendella ei ole nimetyn puiston kanssa mitään tekemistä.

Nimirypäissä indeksisyys syntyy siten, että liitynnäisnimet ovat kantanimen indeksejä, ja sama määriteosa liittää lähekkäin olevat paikat fyysisesti toisiinsa. Tämä vähentää muistettavien nimien määrää. Jos nimen pitäisi vain erotella paikat toisistaan, voisi joka paikalla olla uniikki nimensä. Kun lähekkäin olevat paikat nimetään samalla määriteosalla, perusosa erottelee ne toisistaan paikan laadun mukaan. Lähekkäisten luonnonpaikkojen niminä voi olla esim. nimiryväs *Pilpa-järvi*, *Pilpakangas*, *Pilpaoja*, *Pilpaselkä* ja *Pilpasuo*. Samaa nimenantomallia on käytetty Oulun kaavanimissäkin: *Pikkukivenkuja*, *Pikkukivenpolku*, *Pikkukivenpuisto* ja *Pikkukiventie*.

Indeksisyys liittyy myös arkkitehtien suosima arkkitehtuuriin ja paikan fenomenologiaan liittyvä käsite *genius loci*, paikan henki. Se syntyy paikantamisen, tilan muodon ja karakterisoinnin yhdistämisestä. Paikan henki voi tietenkin syntyä pelkin arkkitehtuurin keinoin: meillä kaikilla on käsitys siitä, miltä sakraalitalan, lentoaseman tai mummon mökin tulee näyttää. Mutta paikan henki tulee myös paikan historiasta tai siihen liittyvästä tarinasta: ”tämän kadun varrella oli runoilija Siljon koti” (*Siljonkatu*), ”tähän mäntyyn hirtettiin Taavetti Lukkarinen” (*Hirttomänty*) (Wegelius 1924: 4–60). Oulun Siljonkatu on samanlainen kuin mikä tahansa kaupungin katu, eikä kotitaloakaan ole ollut enää vuosikymmeniin, Hirttopetäjän laatta lienee väärässä puussa, mutta se ei haittaa tunnelmaa. Nimi indeksoidaan tarinalla paikkaansa.

Myös nimet, joiden merkitystä ei edes tulla kysyneeksi, synnyttävät ihmisten mielessä mielikuvia, jotka ovat syntyneet paikkaan liitettyjen faktatietojen, kertomusten, tarinoiden, kuvien tai oman kokemuksen kautta. *Atlantti* ei ole vain ’meri’, vaan siihen liittyy mielikuvia Kolumbuksen retkistä viikinkiretkiin ja Titanicin tuhoon asti. Monen suomalaisen mielessä lienee Inarinjärvestä kuva, joka muistuttaa laulun sanoja ”niin syvä oon kuin pitkäkin” (san. Sakari Topelius) vaikkei koskaan olisi nähnyt itse järveä.

Maailman tunnetuimpia nimenselitystarinoita lienee Vanhan testamentin kertomus kielten sekoituksesta: ”Kaupunki sai nimen Babylon, sillä siellä Herra sekoitti ihmisten kielen”. Sitaattia koskevassa alaviitteessä sanotaan: ”Babylonin nimi (hepreaksi *Babel*) muistuttaa sanaa *babal* ’sekoittaa’.” (Raamattu 1992, 1. Moos. 11.) Vanhemmassa painoksessa sama kohta kuuluu: ”Siitä tuli sen nimeksi Baabel koska Herran siellä sekoitti kaiken maan kielen” (Raamattu 1986, VT:n käännös vuodelta 1933). Assyrialainen kaupungin nimi oli *Bab-ili* ’Jumalan portti’ (Saarisalo 1985 s.v. Baabel). Kun nimen *Baabel* oikea etymologia selvitetään, kausaalinen lause ”sillä siellä Herra sekoitti ihmisten kielen” menettää mielekkyytensä. Kuvaa on, että käännöstutkimuksen kansainvälinen lehti on nimeltään *Babel: International Journal of Translation*. Nimeen liittyvää sanalla leikkimistä ei voi ymmärtää, jos tuntee vain uusimman raamatunsuomennoksen, eikä tunne tarinaa Baabelin kielensekoituksesta. Samoin kuin teksti ei vain välitä informaatiota, vaan myös

muuntelee ja luo uutta tietoa, myös nimet voivat alkaa elää omaa elämäänsä (Lotman 1989:151–155).

Läpinäkymätön nimi voidaan myös muuttaa läpinäkyväksi. Oulussa tästä on esimerkki nimistä, joihin liittyy appellatiivi *pöllä* 'isomman saaren kupeessa oleva pikkusaari' tai 'suon keskellä oleva kumpare'. Ilmeisesti vain appellatiivinen *Pöllä* oli Toivoniemen kärjessä olleen pikku saaren nimi. Kainuusta tulleet eivät tunnistanee appellatiivia, vaan tulkitsivat sen merkitsevän 'pöllöä'. Pöllän he käänsivät omalle murteelleen sanaksi *pökkö*, joten saaren nimeksi tuli *Pökkösaari*. Myös tällainen kansanetymologia on indeksisyyttä.

Sekundaarit indeksinimet

Sekundaari-indeksisyys syntyy, kun alkujaan symboliset nimet, joiden määriteosat eivät kuvaa paikkaa eivätkä millään muullakaan tavoin liity siihen, muodostavat käyttäjän mielessä kokonaisuuden, joka on verrattavissa samaan nimiryppäeseen kuuluvien nimien kanssa. Kaavanimiä suunniteltaessa tämä otetaan huomioon siten, että samaan aihepiiriin kuuluvat nimet sijoitetaan samalle puolelle kaupunkia (Lehikoinen 1999: 61–64).

Aihepiiri muodostaa käyttökelpoisen kokonaisuuden, jos käyttäjät ymmärtävät nimien sisällön ja luovat niistä ryhmän. Oulussa on isojen petolintujen nimiin liittyviä kaavanimiä, jotka helposti ymmärretään omaksi ryhmäkseen: *Ampuhaukantie*, *Haukkakuja*, *Hiirihaukantie*, *Jalohaukantie*, *Kotkankuja*, *Kotkantie*, *Piekananpolku* ja *Tuulihaukantie*. Käyttäjän sanastontuntemus ratkaisee sen, mitkä sanat hän tunnistaa samaan aihepiiriin kuuluviksi. Kovin vanhat ja käytöstä kadonneet sanat eivät semanttisesti avaudu, vaan jäävät pelkiksi symboleiksi, vaikka kaavanimen antaja olisikin poiminut ne samaan aihepiiriin kuuluvista sanoista.

65

Loppusanat

Mitään uutta ei päällisin puolin katsottuna ole kaava- tai katu nimien osalla parin vuosituhannen kuluessa tapahtunut. Meillä on yhä käytössä henkilönnimiin liittyviä nimiä ja eri ammattikuntiin liittyviä nimiä. Kulkuväylät vievät päämäärän mukaan nimettyyn paikkaan — tai sitten niiden mallin mukaan on annettu nimiä, jotka eivät ole lähelläkään niitä paikkoja, joiden mukaan ne on nimetty. Näemme, miten suhtautuvat paikkaan nimet *Asemakatu* ja *Hietasaarenkatu* tai *Kalastajankatu* ja *Hauentie* sekä *Silmukkatie* ja *Skoonenkatu*: Asemakadun varrella on rautatieasema, *Hietasaarenkadun* määriteosana on toisen paikan nimi ja katu vie sinne, *Kalastajankatu* on aihepiirinimi, joka liittyy paikalliseen kalastukseen, mutta *Hauentie* liittyy sukunimeen (*Gädda* = 'hauki'). *Silmukkatie* kuvaa paikkaa, mutta *Skoonenkatu* ei vie Skooneen.

Euroopan vanhojen kaupunkien kadunnimien perusteella voi todeta, että nimien perusidea on pysynyt samana: nimet liittyvät paikkaan joko kuvaten sitä tai indeksisesti siihen liittyen. Nimillä on perusosa ja määriteosa. Määriteosa on jo vanhassa Roomassa joko ikoninen tai indeksinen: kadun varrelta voi ostaa suolaa tai se voi olla toisen paikan nimi, jos tie vie sinne jne. Lontoossa tavataan yhdessä vaiheessa ammatteihin liittyviä nimiä, ja 1800-luvulla tulevat ensimmäiset muistonimet tai huomionosoitusnimet, jotka on annettu voitokkaiden taistelujen muistoksi tai huomionosoitukseksi vallanpitäjille. Jokainen aika antaa omannäköisensä nimet ja luo systeemin ympäristön hallintaan myös niiden avulla.

Lähteet:

- Ainiala, Terhi (1997). *Muuttuva paikannimistö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bebbington, Gillian (1972). *London street names*. London.
- Clout, Hugh (toim.) (1991). *The Times London history atlas*. London. Times Books.
- Coarelli, Filippo (1975). *Rom: ein archäologischer Führer*. Freiburg. Herder.
- Fiske, John (1992). *Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere. Vastapaino.
- 66 Greenlee, Douglas (1973). *Peirce's concept of sign: The Hague Mouton. Approaches to semiotics. Paperback series 5*.
- Helsingin kadunnimet* (1970). Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 24. Paasipaino. Helsinki.
- Helsingin kadunnimet. Helsingfors gatunamn* (1979). Helsingin kaupungin julkaisuja 32. Kaupunkikirjapaino Oy Helsinki.
- Kiviniemi, Eero (1990). *Perustietoa paikannimistä*. Suomi 149. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kostet, Juhani (1996). *Turun asemakaavallinen kehitys keskiajalta vuoden 1827 suurpaloon*. — Juhani Kostet, Maarit Talamo-Kemiläinen (toim.) *Turun nimistö osa 1 s. 23–52*. Turun maakuntamuseo. Monisteita 8.
- Kostet, Juhani (1995). *Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Monumenta Cartographica Septem-trionalia 1*. — Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys ry. Rovaniemi.
- Lehikoinen, Laila (1999). *Näkökulmia kadunnimistöön*. — Sirkka Paikkala – Ritva Liisa Pitkänen – Peter Slotte (toim.) *Yhteinen nimiympäristömme. Nimistön suunnittelun opas s. 61–64. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Suomen kuntaliitto*. Helsinki.
- Lotman, Juri (1989). *Merkkien maailma. Kirjoitelmia semiotiikasta*. SN-kirjat Oy. Painokaari Oy. Helsinki.
- NS = *Nykysuomen sanakirja I–VI*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo–Helsinki. 1951–1961.

- Platner, Samuel Ball (1965). Topographical dictionary of ancient Rome by Samuel Ball completed and revised by Thomas Ashby. "L'erma" di Bretschneider. Roma.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Painatuskeskus, Helsinki. 1990–94 ja CD-perussanakirja 1997. CD-ROM. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Edita-Lingsoft.
- Raamattu 1986. Pyhä Raamattu. Vanha testamentti XI yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomennos. Uusi testamentti XII Kirkolliskokouksen vuonna 1938 käytäntöön ottama suomennos. Pieksämäki.
- Saarisalo, Aapeli (1985). Raamatun sanakirja, kuudes painos. Kirjaneliö, Helsinki.
- Salejärvi, Sari (1985). Gatunamn i Vasa. Pro gradu, Vasa högskola, Vaasa.
- Salmi, John Wesley – Linkomies Edwin (1990). Latinalais-suomalainen sanakirja, 13. painos. Otava, Helsinki—Keuruu.
- Stockholms gatunamn (1992). Nils-Gustaf Stahre et al. (toim.), 2. lisätty painos. Monografier utgivna av Stockholms stad 50. Stockholmsmonografier 50 Stockholms stad, Stockholm.
- Streng, Adolf V (1997). Latinalais-suomalainen sanakirja, 5. p. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 196, Helsinki.
- Tarasti, Eero (1990). Johdatusta semiotiikkaan: esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Gaudeamus, Helsinki.
- Varis, Markku (1998). Sumea kieli: Kiertoilmauksen muoto ja intentio nyky-suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 717. Helsinki.
- Wegelius, Karl Albert (1924). Aseveljet I. Läntinen etappi ja Simon kahakka. WSOY, Porvoo.

Sarjassa julkaistut teokset:

- 1/1991 Kielikylpymenetelmä: Kielen käyttö mielekkääksi
2/1992 En modell för språk i daghem och skola
Language Acquisition at Kindergarten and school
3/1993 Sanomalehtiyliopisto
Suomi lamassa - Esimiestyön kehittäminen -
Suunnittelumaantiede
4/1993 Yrittäjyyden uudet ulottuvuudet
5/1993 Kuluttajakäyttäytyminen
6/1994 Opiskelusta elämänlaatua
aikuisopiskelijan selviytymisopas
7/1994 Kahden kielen kautta monikielisyys
8/1995 Yritysriski vai riskiyritys
9/1995 Kansainväliset liikeneuvottelut
10/1995 Hyvinvointivaltion uudet arvot
11/1996 Tänä päivänä. Sanomalehtiyliopiston tutkielma ajan hengestä.
12/1996 Developing Core Competencies
in Small Business for the 21st Century
13/1996 Kielikylpy: Kielitaitoon käytön kautta
14/1996 Kielikylvyllä suu puhtaaksi
15/1997 Tiimit ja johtaminen
16/1998 Julkisjohtaminen
17/1998 Ihmisiä sanomalehtiyliopistossa 1992-1998
18/1998 Päätöksenteon ja ennustamisen matematiikkaa
19/1998 Johdatus muotoiluun
20/1999 Tuhat vuotta Pohjanmaan historiaa
21/2000 Aluetalouden rakenteet ja toiminta
22/2001 Tuotantotalouden erityiskysymyksiä.
Ketterää ja tuottavaa ulkoistamista kestävän kilpailukyvyn
näkökulmaa unohtamatta.
23/2002 Itsetuntemuksesta voimaa työssä jaksamiseen
24/2003 Nimellään paikka löydetään Pohjanmaallakin.
Nimistöt ja nimistöntutkimus.